

Bonus Nuntium

A Koszta József Múzeum tudományos, muzeológiai, művészeti és művelődési online folyóirata

MÁSODIK ÉVFOLYAM

2020

2

www.bonusnuntium.hu

Bonus Nuntium

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, MŰVÉSZETI ÉS MŰVELŐDÉSI ONLINE FOLYÓIRAT

Megjelenik online, évente minimum két alkalommal.

ISSN 2676-8933 Online

www.bonusnuntium.hu

Bonus Nuntium

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, MŰVÉSZETI ÉS MŰVELŐDÉSI ONLINE FOLYÓIRAT

Megjelenik online, évente minimum két alkalommal.

www.bonusnuntium.hu

Felelős kiadó

A Koszta József Múzeum igazgatója

Főszerkesztő

Farkas László Róbert

Szerkesztőségi titkár:

dr. Kádár Zoltán

Szerkesztő bizottság:

dr. Gruber László, dr. Miklós Péter, dr. Mód László, dr. Nátyi Róbert,
Farkas László Róbert, Tánczos Roland

Szerkesztőség:

Koszta József Múzeum

6600 Szentes, Kossuth tér 1.

E-mail cím: folyoirat@kosztamuzeum.hu

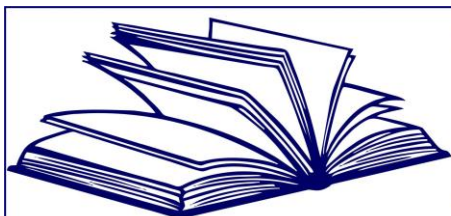
Telefonszám: +36 63 312 352

Kiadja:

Koszta József Múzeum (Szentes, Kossuth Tér 1)

TARTALOMJEGYZÉK

FARKAS LÁSZLÓ RÓBERT: Főszerkesztői gondolatok Csallány Gábor múzeumalapító, még kiadatlan 17 darab kéziratához.....	5
CSALLÁNY GÁBOR: A délibábos alföld szélmalmainak alkonya	14
CSALLÁNY GÁBOR: A képzőművészet	19
CSALLÁNY GÁBOR: A kormányzóné szíve.....	21
CSALLÁNY GÁBOR: A vidéki múzeumok rendeltetése.....	22
CSALLÁNY GÁBOR: Adatok Szentes és a vármegye történetéhez	26
CSALLÁNY GÁBOR: Attila koporsója és Jászberény	28
CSALLÁNY GÁBOR: Attila sirja	32
CSALLÁNY GÁBOR: Az Atilla film és Szentes	38
CSALLÁNY GÁBOR: Cikk a külföldi divat majmolása ellen	41
CSALLÁNY GÁBOR: Jelenben (ismertetés a horogkeresztről)	42
CSALLÁNY GÁBOR: Létező állat vagy csak képzeleti volt-e az avarok egyik fő díszítőeleme a griff.....	44
CSALLÁNY GÁBOR: Megtelt.....	47
CSALLÁNY GÁBOR: Mi által lett Kaján világhírűvé?.....	51
CSALLÁNY GÁBOR: Mozaikdarabok Szentes történetéhez	56
CSALLÁNY GÁBOR: Szentes és az Atilla kultusz.....	59
CSALLÁNY GÁBOR: Szentes és az idegenforgalom	63
CSALLÁNY GÁBOR: Szentes (tájékoztató kalauz).....	66
OLVASÓI TÁJÉKOZTATÁS	69

Bonus Nuntium

A Koszta József Múzeum tudományos, muzeológiai, művészeti és művelődési online folyóirata

Farkas László Róbert

Lábjegyzetek a töredékek alapján ...

- Főszerkesztői gondolatok Csallány Gábor múzeumalapító, még kiadatlan 17 darab kéziratához

Bevezetés

Főszerkesztőként alkalmam volt a lapkiadás előtt még néhány nappal az általam nagyra becsült kutató-régész-egyetemi tanárral, dr. Vörös Gabriellával, egyik elődömmel - aki előttem a Koszta József Múzeumot igazgatta, majd később a Móra Ferenc Múzeum vezetőjeként működött Szegeden - információt cserélnem. A megtisztelő beszélgetés alkalmával, amikor Csallány Gáborról, és a 17 kiadatlan kéziratáról beszélgettünk. A Tanárnővel¹ közös megállapítottuk: a kisebb terjedelmű dolgozatok publikálása főszerkesztői jegyzet nélkül egyszerűen nem alkotnak kerek egészet. Felvezetés, egyfajta előszó nélkül, kevesebb, árva lenne ez a lapszám. Majd egyetértve dr. Vörös Gabriellával, jelen lapszám még inkább értékesebb, ha felhívással élünk, hogy várjuk a kutatók, olvasók reflexióit Csallány anyagaira. Várjuk azokat az írásokat szerkesztőségünkbe tehát, amelyek hozzászólnak, esetleg javítanak a nézeteken, amelyeket Szentes első múzeumigazgatója papírra vetett születésükkor. Izgalmas kalandozás lesz bizonyosan, hiszen több, mint 75-123 év távlatából (ez az időintervallum az első múzeumigazgató tevékenységének határait jelöli) az eredmények esetleg megváltozhattak, újabb nézetek uralkodnak azóta, a megfogalmazások kétségbevonhatók, és így tovább. Ezáltal most felhívjuk a kutatótársadalom figyelmét, hogy várjuk szerkesztőségünkbe a válaszokat, észrevételeket, publikációkat Csallány Gábor 17 kéziratával kapcsolatban. Azokat az írásokat, amelyek reagálnak majd a lapszámunkra. Köszönjük előre is, hogy megtiszteltnek bennünket írásaikkal a kutatók.

És néhány főszerkesztői gondolat, lábjegyzet a töredékekhez, Csallány Gábor 17 darab kéziratához.

Meglepőnek ható bátorság részünkről, hogy Folyóiratunk jelen számában² közreadunk most

¹ Dr. Vörös Gabriella, egyetemi oktató.

² Bonus Nuntium (bonusnuntium.hu) II. évfolyam, 2020/2. szám.

olyan kéziratokat, amelyek a Koszta József Múzeum alapítójának, Csallány Gábornak a hagyatékából kerültek elő, a Szentesi Levéltárból³. Megdöbbenő, hogy a szerkesztőségünk birtokába vannak tucatnál is több olyan írások, publikációk, vagy dolgozatkezdemények, újságcikkek, amelyek – véleményünk és ismereteink szerint – még nem kerültek sajtó alá.

Önmagában jelen lapszámunk összesítve, és egészben egy vitairat, pontosabban annak szeretnénk ajánlani. Vitaindító, hiszen egyrésztől mostani ismeretünk szerint ezek a hagyatékban fellelhető gépelt oldalak még nem jelentek meg sehol. Ezt mi így tudjuk.

Ellenőriztük a rendelkezésre álló állományok, források és felületek segítségével, szerintünk – hangsúlyozva, hogy szerintünk – a „fiókon” kívül ezek az anyagok még nem kerültek szem elé. De az 1897-től regnáló muzeológus munkásságát, hogyan is tudnánk teljes érvényűen átvizsgálni, hiszen a 48 évig igazgatóként működő alapító-dirigens időszakában hány és hány felfordulás, sorscsapás, országot megmozgató történés tépázta hazánkat, amelyek által nem lehetünk bizonyosak abban, hogy ezek a kéziratok, rendezve, átdolgozva, rangosabbra emelve később ne jelentek volna meg valahol. Helyi, szentesi, egykori lapban, vagy a nagynevű régész-numizmatikus-néprajzos, autodidakta polihisztor elbeszélése, levelezései által eredményeit lehet, hogy más szakemberek már publikálták, vagy prezentálták azokat tudományos konferenciákon. Ha más nem, a fia, Csallány Dezső, a szegedi Móra Ferenc Múzeum egykori igazgatója. Nem tudhatjuk.

Egyben biztosak és hitelesek vagyunk: tisztességesen, múzeumi szakemberekhez méltóan kerestünk arra igazolásokat és forrásokat, hogy ma, 2020-ban megtalálhatóak-e ezek a Csallány-művek. Nos nem, nem lelhetőek fel máshol. Így most közreadunk 17 darab olyan kéziratot a nagyrédeműnek, amelyek jelen állás szerint a nóvum és reveláció kategóriáját képviselik számunkra.

Minden egyes kéziratot eredetei formájában, a forrásközlésnek megfelelően hagyunk, nem javítottuk azokat nyelvtanilag és stilisztikailag.

Csallány Gáborról, röviden

Szentesi olvasóinknak, és a „szakmának” nem kell bemutatnunk Csallány Gábort. De másoknak talán fontos lehet néhány adalék életéből: Műszaki végzettségű emberként Szentesre 1892 februárjában került, miután állást kapott a Kőrös-Tisza-Maros Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulatnál. Ekkor műszaki díjnok és telefon felügyelőként kereste kenyerét 1902-ig.⁴ 1894-ben vette feleségül özv. Hönigh Benőné. Házasságukból hat gyermekük született. Felesége előző házasságából szintén három gyermek került a családba, így Csallány Gábor kilenc gyermeket nevelt és iskolázott fel.⁵ 1902-ben a Csongrád Vármegyei Közkórház gondnokává nevezték ki, mely állást egészen 1926-

---

3 MNL-CSML Szentesi Levéltára, Csallány Gábor irathagyatéka (1926- 1945)

4 http://www.szentesinfo.hu/szentesielelet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05

5 http://www.szentesinfo.hu/szentesielelet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05

os múzeum igazgatói kinevezéséig ellátott.⁶ Az érdeklődése a régészet iránt még az Ármentesítő Társaságnál alakult ki. Itt ismerkedett meg Koszka Károly⁷ mérnökkel, aki maga is mint numizmata és régész működött. Csallány Gábor régészeti tevékenységét 1895-ben kezdte meg. Ekkor a Szentes-kunszentmártoni köves út mentén talált értékes régészeti leleteket.⁸ Már ekkor megfogalmazódott benne, hogy a vármegye múltjának a feltárását szervezettebb módon kéne megvalósítani. Az 1896-os ezredéves évforduló történelmi kiállításai láttán határozta el magát, hogy ezt a célt megvalósítja. Nagyszámú régészeti gyűjteményét 1897-ben ajánlotta fel. A sajtóban próbált támogatókat gyűjteni. Ez a próbálkozása sikertelen volt ő azonban nem adta fel. Egy ajánló ívvel házról házra járt és sikerült a város legtekintélyesebb emberei közül 160 aláírást összegyűjtenie. A Csongrád Vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat 1897. május 9-én tartotta meg alakuló közgyűlését 45 alapító taggal.⁹ Csallány Gábor az ásatások mellett sok időt szentelt ismereteinek a bővítésére is. A Nemzeti Múzeum által szervezett tanfolyamok rendszeres résztvevője volt. 1899-ben végezte el az archeológiai és numizmatikai tanfolyamot. Rendszeresen publikálta tudományos műveit az Archeológiai- és a Néprajzi Értesítőbe, a Hadtörténelmi Lapokban és több önálló kiadvánnyal is rendelkezett. Nagyobb utazásokat tett mind külföldön, mind belföldön. Ekkor időt szakított a helyi múzeumok felkeresésére.¹⁰ A társulat a kezdeti években gyorsan tudta növelni gyűjteményét. A könyvvállomány a 10 ezer darabról 6 év alatt 30 ezerre gyarapodott. Az állandó hely és pénzhiány miatt a társulat 1906-ban egyesületté alakult át. A vármegye 1926-ban vette át az addigra már 100 ezer darab felett járó gyűjteményt. Ekkortól lett Csallány Gábor a Csongrád Vármegyei Múzeum alapító igazgatója, mely tisztséget egészen 1945-ös haláláig betöltött. Utolsó hónapjaiban is a múzeum beladázott gyűjteményének a menekítését felügyelte. Budapesten érte a halál 1945. január 31-én.

Csallány Gábor Attila-kultusza

A most közölt irataiból, kiviláglik az Attila-kultusz, amellelt, hogy nagyrészt régészeti, néprajzi, összefoglalókat, inkább művelődéstörténelmi szemelvényeket jegyez. Nem mehetünk el amellelt, hogy a nagy szarmata-kutató lázasán éltette Attila emlékét, uralkodásának jelentőségét. Ez a *Szentes és az Attila kultusz* című jelen lapszámunkban közölt cikkéből is kiderül. Mind tudományos, mind város-turisztikai jelentésében a város vezetésének, a Vármegye központnak ajánlotta az Attila-kultusz nagymérvű fellendítését, annak jelentőségét hangsúlyozva, hogy Attila uralkodásának

6 http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05

7 Életrajzát bővebben lásd: <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kosztka-karoly-76611/> Utolsó letöltés: 2020.11.05

8 Bodrits István: Szentes életrajzi évfordulói 1985. 11.

9 http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05.

10 http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05.

székhelye, Szentes járásban lehetett. Nemcsak alátámasztani próbálja forrásokkal, hanem kutatásaiból, levelezéseiből is arra gyanakodhatunk, sírhelyének létezését is próbálta fellelni a Múzeumhoz tartozó igazgatási területen. Verejtékes munkái, Móra Ferencsel¹¹ történő polémái, mind-mind arra mutatnak, hogy Csallány is egyfajta sorvezetőnek, ideológiának kezelte ezt a fajta kultuszt. De érdemes ennek a gyökereit is megvizsgálni.

A hun-magyar rokonság és az Attila-kultusz már Hunyadi Mátyás uralkodásának első éveitől kezdve nemzetközi téren is hirdetett azonosulási és hivatkozási alapot jelentett úgy Mátyásnak, mint közvetlen környezetének. A hun ősök képét a külföld felé is erőteljesen sugallták: Janus Pannonius II. Pál pápa előtt 1465-ben mondott követi beszédében Attilát a magyar királyok között, a hunokat pedig a magyarok elődeiként említette. Ennek az elképzelésnek büszkén vállalt propagandája az 1480-ban nyomtatott *Breviarium Strigoniense* című Itáliában megjelent kiadvány, amelyet magyar szerző jegyzett és büszkén vállalta a Hunyadi Mátyás dicsőséges tettei, illetve az Attila által saját korában elért eredmények közötti párhuzamot.¹² Tehát már a középkorban a hun-magyar kapcsolat kulturális, hadviselési és politikai igazodási pontot mutatott az európai szintéren őseinknek. Az Attila-kultusz tovább élt a 16. században, főként a kibontakozó reformáció kísérőjelenségeként. A protestáns nemzetfogalom Attilában és Mátyás királyban találta meg az ideális uralkodó képét. Attilára utal Kozárvári Mátyás 1579-es *Az régi magyaroknak első bejövésekről* című históriás éneke, és Leonárd Hussuncius ugyanebből az évből származó latin nyelvű hexameterre is. A hun-magyar azonosságtudat az Attila-kultuszban megtestesülve a 17. századi magyar történelmi tudat és nemzeti önkép fontos reprezentációjaként élt tovább, katolikus szerzők tolla nyomán is. Zrínyi Miklós Attiláról írt második epigrammájában, mint az első magyar királyra gondol, aki példát mutat vitézségből, az első epigrammában pedig mint isten haragjának pünkösdi tisztítószelét jellemzi.¹³ A 18. század fordulóján erőteljes szellemi-kulturális mozgalomként bontakozott ki az új művelődési eszmény néhány kelet-közép-európai országban, így Magyarországon is. Ezen eszmény tartalmazta a modern nemzeti nyelv létrehozásának igényét, az ismeretterjesztés hatékony véghezvitelét lehetővé tevő polgári művelődési intézményrendszer megalkotásának igényét is, amelynek keretében naprakész irodalmi, művészeti és tudományos közélet meghonosítására nyílik mód. A magyar literátor réteg erőteljesen igyekezett kifejezésre juttatni, hogy az országot immár nem a harci erényei révén Európa védőbástyájaként, a törököt kardjával visszatartó, harci erényekben gazdag népként kell számításba venni, hanem inkább a tudományt magas szinten űző népként érdemes gondolni rá. A

11 Móra Ferenc akkoriban a szegedi múzeum igazgatója volt, tehát pályatársa Csallány Gábornak.

12 Tubay Tiziano: Adalékok a Mátyás-kori Attila-kultuszhoz és a hun-toposz háttéréhez. In.: Scientiarum miscellanea Latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15–18. században. Szerkesztette Kasza Péter – Kiss Farkas Gábor – Molnár Dávid. Lazi Könyvkiadó kft., 2017, p. 19.

13 Mercs István: „Jóhírű eleink” példája Esterházy Pál és Koháry István költészetében. https://iti.btk.mta.hu/images/szorenyi/irasok/Mercs_Szorenyi70.pdf Utolsó letöltés: 2020.11.06.

művelődés fejlesztése, az elért eredmények hazai és külföldi közzé tétele éppoly fontossá vált, mint kultúránk korábbi emlékeinek felkutatása és bemutatása.¹⁴ A 18. század végén és a 19. század első évtizedeiben tehát már megalapozottan a magyar történeti tudat részét képezte a hun-magyar rokonság tana, így Attila és a hunok tetteinek ábrázolása folyamatosan testet öltött a művészeti ábrázolásokban. A téma megjelent a képzőművészetben is, például az 1795-ös almanach illusztrációkon vagy az 1829-es *Uránia* irodalmi almanach egyik ábrázolásán is, amely Attilát ábrázolja Róma falainál.¹⁵ Attila és a hunok alakja a későbbi évtizedekben is megjelenik a képzőművészetben, így Orlai Petrich Soma *Attila vallomásra bírja Virgilt* 1864-es, illetve *Attila halála*, 1867-es képein is. További híres ábrázolása volt a témának Than Mór Vigadóbeli festménye is *Attila lakomája* címen 1883-ból. A 19. század második felére megtörtént a magyarok hun eredetének megkérdőjelezése, így a hivatalos történettudományból a téma részint a mitológia és a művészetek területére vándorolt át, de helyett kapott a néprajzban is. Az 1848-as szabadságharc leverése után az Attila-kultusz népszerűsége még magasabbra tört, mert a bukás mély sebet ütött a nemzet irodalmárainak lelkén, és 1850-től kezdve romantikus vágyakozás figyelhető meg Attila mitikus alakja felé. A Habsburg önkényuralom légkörében mentsvárként szolgált a művészet számára a hajdani dicsőség felemlegetése. A témában színpadi művek is születnek, így pl. Dobsa Lajos *Attila és Ildikó*; valamint Vajda János *Ildikó* címmel írt tragédiát, amely utóbbit 1857. február 7-én mutatta be a Nemzeti Színház. Attila és a hunok a további évtizedekben sem koptak ki az irodalmi fősodorból, Váradi Antal *A hun utódok* című regényes drámája 1890-ben kerül bemutatásra a Nemzeti Színházban, de Attila az országhatárokon túl is megmozgatja a szerzőket. Verdi operát is ír róla, a történettudományban pedig Thierry Amadé Attilának egy kötetet szentel 1864-ben, de a hunokról is külön művet ír.¹⁶ A Magyar Tudományos Akadémia 1887-ben magyar történeti színműveket díjazó pályázatot hirdetett, melynek nyertese Szász Károly *Attila halála* című öt felvonásos tragédiája lett 1888-ban. A 20. század elején Gárdonyi Géza *Zéta*, Márkus László *Attila*, Bánffy Miklós *A nagyúr*, Harsányi Kálmán *Ellák* címmel írtak drámát Attiláról. Kós Károly *Attila királyról ének* címmel jelentetett meg egy kötetet, saját rajzaival illusztrálva azt. Az Attila-kultuszhoz való, a magyar szellemi körökben igen népszerű vonzódást kitűnően példázza Vajda János hozzáállása, aki 1896-ban *Magyarság és nemzeti önérzet* című könyvében így vall a Hunfalvy Pál által megtépzott hun-magyar eredetmítoszhoz való kötődéséről: *"Ismétlem, erősen hiszem, hogy az ezeréves néphagyománynak*

14 Papp Júlia: Művészettörténet. In.: HAZA ÉS HALADÁS. A REFORMKORTÓL A KIEGYEZÉSIG (1790-1867). Encyclopaedia Humana Hungarica 07. <https://mek.oszk.hu/01900/01903/html/index4.html> Utolsó letöltés: 2020.11.06.

15 Szegedy-Maszák Hugó: Kovács Mihály. In.: Művészet, Kilencedik évfolyam, 1910. Hatodik szám p. 251. <http://www.mke.hu/lyka/09/9-6-facs-251.htm> Utolsó letöltés: 2020.11.06.

16 Galántai Csaba: Attila, hun király színpadi megjelenítései, 1.rész. <https://nemzetiszinhas.hu/index.php/hirek/2014/12/hatter---az-isten-ostora-bemutatojához> Utolsó letöltés: 2020.11.06.

van igaz, de ha nem hinném is, ezt bevallani, hirdetni, még ha kőpadra vonnának is, egyenes nemzet- és hazaárulásnak tartanám, mert nagyobb veszteségnek, károsabb hatásúnak ítélem egy nagyobb döntő csata elvesztésénél. A gondolat, hogy Attila és a hunok nem magyarok, úgy hat rám, mintha eret vágtak volna rajtam és legalább egy jó itce vért kieresztettek volna belőlem. És bizonyos így hat ez az egész nemzet önérzetére".¹⁷

A Klebelsberg Kunó által meghirdetett kultúrfőlény emblemikus mozgalmába így besorolhatjuk az Attila-kultuszt is, amelyet híven képviselt Szentesen Csallány Gábor. Nem csoda hát, hogy a kulturális igazgató ennyire erősen helyezte középpontba az ideológiai gyökereket.

A magánember

Két, ma már fontosnak vélelmezhető cikket kell kiemelnünk ahhoz, hogy Csallány karakterére, magánemberi gondolkodására tisztán tudjunk rátekinteni, elkülönítve a múzeumlapítói dicséretes és megkerülhetetlen érdemeitől. A *Jelenben* című írásában a horogkereszt, vagyis a „svasztika” kialakulásáról értekezik, annak művelődéstörténeti kialakulásáról. Bizarr a cikk, tagadhatatlanul relativizálja a náci Németország jelképét, hozzá kötődve megjegyzi, több, mint 5000 éve Magyarországról indult ki a jelvény használata. Relativizál, ma már ezt a megállapítást tehetjük, de 1939-ben, vagy 1944-ben egy ilyen történeti fejtegetést inkább lehetséges, hogy tudományos megállapításnak, vagy tudományos kísérletnek számíthatott, ha egy helyi szinten mértékadó, közgondolkodást befolyásoló értelmiségi ilyen cikket publikált. A *Képzőművészet*-ben pedig nem kevés szubjektivitással áll szemben a modern művészettel. Egyéni megállapítása, hogy véleménye szerint a futurista ábrázolásmód – Csallány szerint – nem képviseli a szépet, nem építi a lelket. Kétségtelen tény, hogy az antik, reneszánsz, barokk kultúrától a modern művészetek szemiotikája eltérő, de Csallány megfellebbezhetetlenül állást foglal. Amely ma már idegennek hathat egy múzeumot vezető személytől. És erősen politizál. Példa erre, hogy írásában Prohászka Ottokárra, valamint dr. Hóman Bálintra hivatkozik. Itt is, több évtized távlatából megállapíthatjuk, hogy a szentesi múzeumigazgató egyfajta kulturális szinkretizmust képvisel: az adott politikai és társadalmi állástól teszi függővé a kultúrák közvetítés egyetemességét. Tehát nem önmagában az esztétikát teszi piedesztálra, hanem a magas művészet oltárára helyezi a társadalmi viszonyokat, a politikumot, és annak viszonylatában, azokból merítve igazolja a művészetről, s a kultúráról alkotott véleményét. Tehát a politikai nézeteit nem magánemberként fogalmazza meg, hanem kultúrák közvetítőként, vélemény formáló egyénként a helyi közösségben.

---

17 Sándor Klára: A Kelet népe. 2010.
http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=42651:a-kelet-nepe&catid=68:cssandorklara&Itemid=105 Utolsó letöltés: 2020.11. 06.

Ez akként fontos, mert életrajzából – a fentiek mellett – kevesen ismerik azon tényt, hogy Csallány 1939-ben belépett a Magyar Élet Pártjába. Azon egyesült konzervatív politikai alakulatba, amelynek vezetésével, határozott német ellenőrzés mellett a második világhégesbe menetelt Magyarország. A múzeumigazgató életútjából, hogy teljes képet kapjunk és megfelelően értelmezni tudjuk írásait, ezt nem hagyhatjuk ki. Csallány olyannyira az elithez tartozott a Pártban, hogy Kállay Miklós miniszterelnöktől kitüntetést kapott 1942 őszén¹⁸, amikor már a „több mint jobboldali” szervezet szentesi vezetője volt. Sőt, az 1945 januárjában elhunyt igazgató, még 1944 őszén a zsidó vallású szerzőkről listát is állított össze.¹⁹

Összefoglalás

De javasolom, kellő távolságtartással tekintsünk ezekre a tényekre. Természetesen, a magánembert csak az adott térben és az adott politikai helyzet relációjában érdemes vizsgálnunk, a második világháborúba sodródó Magyarország viszonylataiban. Nem kívánunk állást foglalni ezzel kapcsolatban, viszont amennyiben a lapszámban közölt anyagait rövid, színes riportoknak, újságcikkeknek szánta Csallány (a cikkekben néhol jelzi, hogy a szerkesztőség kérésére készült az írás), úgy megállapíthatjuk, akkoriban kiváló reklámok lehettek karcolatai, bizonyára ezek kedvcsinálóknak készültek a jövő múzeumlátogatói, vagy a családok részére, az értékes és kellemes hétvégi kulturális időtöltés érdekében. Ezekből a művekből a muzeológia, és Szentes dicsőítése a lényeges számunkra, s javasolom, így tekintsünk Csallány karakterére.

---

18 Szentesi Napló. 1942. november 17. 3. o.

19 MNL-CSML Szentesi Levéltára. Csongrád Vármegyei Múzeum iratai. 1944. 105.

Summary

We will now add summary footnotes and editorial thoughts to our publication, in which we publish 17 unpublished manuscripts of the founder of the József Koszta Museum, Gábor Csallány. From the writings of the famous archaeologist we can learn more about not only Szentes and the values of the Museum, but we can also get information about the views and personal thinking of Gábor Csallány. Of course, it is worth examining the private person only in the given space and in the relation of the given political situation - in the relations of Hungary drifting into the Second World War. From these published works, only museology and the glorification of Szentes are relevant to us now. Have a good read!

Felhasznált irodalom:

Bodrits István: Szentes életrajzi évfordulói 1985. 11.

Galántai Csaba: Attila, hun király színpadi megjelenítései, 1.rész. Utolsó letöltés: 2020.11. 06.
<https://nemzetiszinhas.hu/index.php/hirek/2014/12/hatter---az-isten-ostora-bemutatojához>

http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05

http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05

http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05

http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05.

http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2005/05_0204/06.htm Utolsó letöltés: 2020.11.05.

<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kosztka-karoly-76611/> Utolsó letöltés: 2020.11.05

Latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15–18. században. Szerkesztette Kasza Péter – Kiss Farkas Gábor – Molnár Dávid. Lazi Könyvkiadó kft., 2017, p. 19.

Mercs István: „Jó hírű eleink” példája Esterházy Pál és Koháry István költészetében.
https://iti.btk.mta.hu/images/szorenyi/irasok/Mercs_Szorenyi70.pdf

MNL-CSML Szentesi Levéltára, Csallány Gábor irathagyatéka (1926-1945)

MNL-CSML Szentesi Levéltára. Csongrád Vármegyei Múzeum iratai. 1944. 105.

Papp Júlia: Művészettörténet. In.: HAZA ÉS HALADÁS. A REFORMKORTÓL A KIEGYEZÉSIG (1790-1867). Encyclopaedia Humana Hungarica 07.

<https://mek.oszk.hu/01900/01903/html/index4.html> Utolsó letöltés: 2020.11. 06.

Sándor Klára: A Kelet népe. 2010.
http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=42651:a-kelet-nepe&catid=68:cssandorklara&Itemid=105 Utolsó letöltés: 2020.11. 06.

Szegedy-Maszák Hugó: Kovács Mihály. In.: Művészet, Kilencedik évfolyam, 1910. Hatodik szám p. 251. <http://www.mke.hu/lyka/09/9-6-facs-251.htm> Utolsó letöltés: 2020.11. 06.

Szentesi Napló. 1942. november 17. 3. o.

Tubay Tiziano: Adalékok a Mátyás-kori Attila-kultuszhoz és a hun-toposz hátteréhez. In.: Scientiarum miscellanea

A délibábos alföld szélmalmainak alkonya – Mentsük meg a szentesi egyetlen eredeti malmot

A kultúra terjedésének természetes következménye fejlődés minden vonatkozásában. Ez különösen a technikai vívmányoknál szinte döbbenetes arányokban jelentkezik. Ezek viszont magukkal hozzák az emberiség újabb és újabb, egyben nagyobb igényét is, mely sajnos, nem mindig áll arányban a fejlődéssel, illetőleg a kultúrával, de az anyagi eszközökkel sem. A tudás ma már oly fokú, hogy a parányi ember, az Isten legkiválóbb teremtménye, –aki nemcsak arcánál és lelkénél fogva hasonmása az Istennek, de isteni benne au Isten által adott ész útján, –a teremtés, az alkotás vágya és képessége, aki nemcsak a gigantikus földet, de a hatalmas tengereket és levegőt is, igája alá hajtotta: behatol a föld sötét, rejtelmes belsejébe, le a tengerek csodás mélyébe és óriási gépmadár szárnyakon fel az azúrkék és csillagos égbolt emberi szem által nem látható, szédületes magasságába.

A mai világ jelszava újat alkotni, mindent modernizálni és racionizálni, minél jobb és tökéletesebb gépek útján az emberi erőt pótolni, helyettesíteni, fokozni és minden téren többet és olcsóbbat előállítani.

Természetes, hogy ez az evolúció, a gépierő sok-sok kis-embert létalapjában támadott meg, különösen a földműves és kisiparos osztályt, akiknek nagy részéről a kenyér mellől elvette a vasárnapi falathust is, de ugyanakkor másik oldalon, a gyári munkásoknak a kenyéréhez adta a húst és az addiginál is többet a gyárosoknak. A példabeszéd azt mondja: „a kár haszonnal jár”. Ebbe az igazságba bele kell nyugodni abban a tudatban, hogy „minden úgy van jól, ahogy van.”

Igen! kell, hogy mindenhol és mindenben, a jobb és mégis olcsóbb váltsa fel az idők múlásával a régi, talán kevésbé jót és költségesebbet? illetőleg a mai igényeknek már nem megfelelőket.

Sokszor, szinte fájó érzéseket is okoznak, megválni a megszokott, régi kedves valamitől, emléktől, de lassan beletörődünk a változhatatlanba és a megváltozott igények folytán, alkalmazkodunk is hozzájuk és az elvesztésükfeletti fájó érzések is lassan elmaradnak. Vannak azonban dolgok, miknek fennmaradása, kegyeletből, tradícióból,

történelmi kapcsolatból, nemzeti fajiságunk szempontjából kívánatosak, vagy oly jellegzetességek, mellyel országos, megyei, vagy szűkebb városi érdekből, – az említettek ellenére is, – megmaradjanak pl. várromok, régi templommaradványok, úri és népi magyar ruhaviseletek, népies szokások, népies zene stb.

Ilyen fennmaradni kívánó, – sajnos eltűnőben levő,– jellegzetes alföldi emlékek a szélmalomok. Fájó, hogy a technika kiszorítja őket épp úgy mint a vízimalmokkal történt, holott ez gazdasági szempontból sem indokolt. Ha jelen állapotában és az eddigi célra használni nem is lehetne, vannak oly természetű dolgok, melyeknél működése akkor is kifizetné magát, ha csak akkor van üzembe, ha azt a szél hajtja. Olcsóbb hajtó erő, mint a víz és a szél nincs, mert ezt a természet ingyen szolgáltatja.

Rendben van, ha a haladás az, az igények úgy kívánják, hogy modernizálódjanak, ám motorizálják őket, –bár ez nem okvetlen szükséges,– de a karakterét, a külsejét, belsejét és vitorláskerekét hagyják meg. Ez pedig csak úgy látszik biztosítottnak, ha ezt a hatóság rendeli el, vagy vesz meg egy szélmalmot, illetőleg a még egyetlen egy üzembe levő, szél által hajtott vitorlást. Hollandiában egyesület alakult ezek megmentésére.

Hogy üzembe tartásuk kifizető, akár csak a természeti erők felhasználásának is a legjobban igazolják ezt a Hollandiai szél és vízimalmok, Ők nemcsak, – mint mondják – Hollandiát naggyá tevő, – a középkorból eredő – emléket mentik meg, de használják és gazdaságosan kihasználják őket, azt mondván: „bolond ember az, aki nem használja fel azt a hatalmas energiát, vizet, szelet, amit e célra ingyen ad a természet.

Fájó látni, hogy az alföldnek, a délibábon és gémeskutakon kívül egyedüli jellegzetes emléke teljesen eltűnik. Ezek is a vízimalom sorsára jutnak, hiszen látjuk, hogy Szentes területén, –a sok közül már csak egy van eredeti valóságában.

Látványosságának is érdekes volt a rohanó patakok zuhogó vizénél, vagy a hömpölygő folyók medrében levő vízimalmok, melyek oly méltóságteljesen merítették meg soklapátú kereküket az alattuk elfolyó vízbe, melyből ütemszerűen varázsolták elő a víz melódiáját és a lapátokról lepergő víz cseppjei a rávetődő napsugárol, gyémántragyogású fényével, kápráztató látványt nyújtottak. Sajnos ezek már csak a múlt emlékezetében élnek.

Épp így a délibábos rónákon lengedező szellő által is hajtoss, a kis falusi házak és sík fölött magasan kiemelkedő, kecses alakú, óriás gerendaszerkezetű szélmalomok is csodálatba ejtették a gyenge szél által is hajtott, vagy az erős széltől feszülő, lebegő vitorla pattogását, a vitorlakerék ropogását és a malomkövek kísérteties bugását, látó és hallgatót, melyek mind lenyűgöző hatással voltak rájuk.

Mentsük meg tehát a legutolsót addig amig nem késő! Ezt kívánja a múlt emlékeinek megbecsülése, de egyben az idegenforgalmi érdek is.

Hollandiában ily célból egyesületek alakultak, melyek megveszik a malmokat, ha lehet üzembe tartják a természeti erők, vagy ennek hiányát szükségszerűen pótló motorikus erők felhasználásával, de akkor is ha ezek már bármely okokból üzembe nem tarthatók, mint azt, a múzeumunkat meglátogató J. Klinszky által megküldött Jaarbeckje Van De Hollandische Melen című évkönyvből is olvasható: a múlt iránti kegyeletből, mert Hollandiát a malmok tették nagygyá, gazdaggá, amennyiben ott nemcsak gabonaőrlésre, de vizes területeknek szivattyúzás útján mentesítése, szárazzá és ezáltal termő állapotba hozása által.

Igy meg is érthető az a szeretet, –mely a könyvből kitűnően, –Hollandiában/e malmok iránt megnyilvánul oly fokú ez, hogy még költemények is megéneklik azokat. Egy ilyen bájos költeményt, Papp Kálmán tiszteletes úr szíves fordítása után közlök: Címe:

A Holland malmok szépsége

Ott áll Holland szőke tájin,
Hollandban, hol zöld virít
Benne „élet” „jelleg” és „szin”
Holland, –hózzá tartozik!
Malmok zöldben meghuzódva,
Malmok távol messziben.
Malmok nélkül sohsem látta
Hollandiánk senkisé.

Jellegzetes bája pusztul.
Müveltségnek büne ez.
Holland-szépség foglalatul
Legszebb gyöngyszem odavesz.
Vitorlákat forgathatja
Kedve szerint itt a szél,
Ám ha megszün fuvallatja,
Álló malom csendje kél.

A mi korunk hajsza hajrá

Meg sem áll már sohasem.
Széljárást itt vaj ki várná?
Inkább be motort teszen.
Kelepelés hangja helyét
Motor zörgés váltja fel,
S bár több ezzel a műveltség,
Ujra szépség tűnik el.

Az egyesület propagálja azt a gondolatot, hogy a malmok értéke és teljesítő képessége napjainkban a tudatlanság miatt nagymértékben lebecsülésével szemben, – reális értékkel és teljesítő képességgel bírók. A technikai körökben hangoztatott azon felfogás ellen, hogy a malom mint erőforrás idejét múlt, állást foglal és azt ostobaságnak mondja.

A hollandnyelvű évkönyvről, – melyből Báthory László tiszteletes úr, kivonatot bocsájtott rendelkezésemre, megtudjuk, hogy a már 1923 évben, a malmok megtartására alakult egyesület, karöltve a műemlék és természeti szépségvédő egyesülettel, ma már 3204 malmot tart fenn és pedig 1863-at fennállót, illetőleg működőt, és 1341 –et használaton kívülit.

Az egyesületet már az állam is támogatja s ma ár egy Műszaki Bizottság, mely villamossági, vízépítészeti és technikai szempontokból foglalkozik a kérdéssel, valamint egy ármentesítő bizottság, a „száritó” malmai átalakítására államsegélyt kapott.

Az egyesület elnöke pedig pályadíjat tűzött ki, hogy milyen változtatással lehetne a malmokat rentabilissává tenni, úgy, hogy azért a karaktere, megmaradna.

A hatóságok, mozgalmukat a legnagyobb előzékenységgel elősegítik adókedvezményel is a „tájszépség” megóvása érdekében. Természetes, mint ők is mondják, –a hasznosság előbbre való a szépségnél, de az sokszor egy segéd-motor beállításával is megoldható. Mint látjuk, Hollandiában 3204 malmot mentettek meg, részben megvették, részben bérbe vették őket. Volt olyan malomtulajdonos is, aki örökségként hagyta azt az egyesületre, csak hogy el ne pusztuljon.

Én csak egynek, a városunkban levő egyetlen egynek, tehát az utolsónak a megmentésére hívom fel a hatóságot, vagy azokat, akiknek fájnak a jellegzetes, kedves emlék elpusztulása. Ennek az egyetlen malomnak a megszerzésénél is kettős cél lehetne az irányadó: maradjon meg malomnak –ha motorikusan is, és maradjon meg mai alakjában a külseje és belseje is. Meg kell ezt a városnak venni. Nem valami horribilis összegről lehet szó,

értékesítheti bérbeadás útján is, és lesz idő, talán nem is oly sokára, amikor azt, mint ritka különlegességet, az idegeneknek mutogatja.

Itt az utolsó óra, tenni kell és az egyetlen jellegzetes alföldi emléket meg kell menteni.

Csallány Gábor

A képzőművészet

A képzőművészeti alkotások: festmények, rajzok, szobrok, hivatva vannak a szemlélőben a szépérzékét fejleszteni, a magasabb műízlést fokozni és a művészet iránti érdeklődést felkelteni. Sajnos ezt a túl modern irányzatú u. n. futurista alkotásokra nem mondhatjuk, mert ezek letérnek a természetességről, a valóról, már pedig ami nem igaz, nem lehet szép.

A történelmi események és alakok ábrázolásával a dicső múlt emlékeit idézik elénk és ezzel hazaszeretetre, a kiváló nagy emberek iránti tiszteletre, azok megbecsülésére figyelmeztetnek.

A művész-lélek útján testi szemeinkkel gyönyörködhetünk ismeretlen természeti szépségekben, mely az Istennek a remek műve és lelki szemeinkkel felismerhetjük ebben az alkotó nagyságát, a teremtő erejét, szeretetét, szépségét és poézisét. Szépen kifejezi ezt a nagy püspök Prohászka: „A lélek és természet nem ellenkeznek egymással, sőt a lélek és a természet az az egymásra ható, egymást termékenyítő világ amely csodákat varázsolnak elénk. Lélek nélkül nincs természet, az öltözteti színbe, hangba, illatba, ízbe a rezgő anyagot, általa lesz a természet széppé és kellemessé. Táj csak ott van ahol szem nyílik, hang, dal, harmónia csak ott van ahol a lélek hallgat, illat, íz, csak ott van ahol az érző ideget izgatja a szagtalan és ízetlen tárgy. Szem, fül, érzőidegek nélkül csak sötét és néma rezgés, mozgás van. Tehát a lélekből feslik ki a színek, hangok, illatok, ízek világa. Belőle szakad ki, általa lesz széppé a természet” A kínaiak szerint a festmény egy hangtalan költemény!

„A természet is az Isten gondolatainak hű és kedves kifejezője. A természetben az Istenit fel kell ismerni, de viszont nem szabad annyira felemelni, az anyagot a szellemmel azonosítani, hogy az Istenség életét lüktettetik ereiben, sőt teremtő erővel ruházzák fel „mint azt az egyiptomiak és más keleti népek tették.

El sem képzelhető az, hogy öntudatlan természet, miként képes tudatosan, öntudatos lényeket, mint az embert is, teremteni.

Súlyt helyezünk arra, hogy városunk egyes helyeit, nevezetesebb alkotásait ábrázoló festményekből, rajzokból és szobrokból minél több legyen. A városok, törvényszerű

fejlődésükkel idővel sokban megváltoznak. Ezért jól fog esni az öreg korban képekben látni azokat a helyeket, ahol gondtalan gyermekéveinket töltöttük, vagy később a létért, városunk és hazánk jövőjéért munkálkodtunk, amely helyeken már más, újabb alkotások lesznek. Szűkebb hazánk, városunk múltja kell, hogy érdekeljen minden lakosát és szívéen kell viselnie jövőjét, mert miként a költő mondta: „Amely nemzet a múltat nem tudja megbecsülni, az a jobb jövőt nem érdemli meg.”

Hogy az utóbbi években is a rossz gazdasági viszonyok ellenére a múzeum képzőművészeti anyaga nemcsak számszerűleg, de művészeti szempontból, minőségileg is jelentékenyen gyarapodott – ma már száznál több darabot számlál – és hogy a többi országos hírű gyűjtemények mellett a képzőművészeti gyűjtemény is jelentőségűvé vált, az elsősorban a vármegye kulturérzékű, művészetet pártoló és a múzeumát szerető alispánjának, Dr. Csergő Károlynak köszönhető, aki minden alkalmat megragad arra, hogy a gyűjteményt mindkét irányban növelje. De köszönhető Dr. Hóman Bálint kultuszminiszter Úrnak is, aki mint az Országos Gyűjtemény Egyetem volt elnöke, kiváló képeket helyezett itt el állami letétként a Szépművészeti Múzeum útján. Valamint köszönhető még több lelkes, megértő adományozónak is, akik készséggel mondtak le a múzeum, illetőleg a köz javára, a nekik kedves, értékes műtárgyaikról.

Az pedig, hogy a gyűjtemény lehető megfelelő keretben, külön elhelyezhető volt, az Dr. Farkas Béla főispán úr érdeme, akinek a múzeum iránti szeretetből fakadt áldozatkészsége tette lehetővé, hogy a nyitott folyosó befalazásával, a képtár részére zárt csarnok létesült.

E tényükkel a múzeumban, a vármegye és város kultúrájában, maradandó, szép emléket állítottak maguknak.

Nemes példájuk bár követőkre találna!

A kormányzóné szíve

Karácsony van ismét, a keresztény világ egyik legnagyobb, legszebb ünnepe: a szeretet ünnepe.

1936 évvel ezelőtt e napon született meg az emberszeretnek nemcsak legnagyobb hirdetője, de követője is, a Jézus! Az Ő fenséges és mégis alázatos példájának kell mindenki szeme előtt lebegni: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat.” Igen, szeretni embertársainkat önzetlenül, benső lelkiérzésből, még akkor is, ha ezért hálátlanságot látunk. Jézus is sokszor csalódott az emberekben, lépten-nyomon hálátlansággal találkozott s bár végig szenvedte miattok és értök a golgotát, megbocsátott nekik és szeretetébe fogadta azokat is.

Nem elég azonban csak szóval hangoztatni azt, hogy szeretjük és sajnáljuk szenvedő, elhagyott, éhező embertársainkat, hanem a valóságban úgy cselekedni is kell, mert miként „a hit jócselekedetek nélkül holt, úgy a szeretetnek sincs áldozatok nélkül értéke”. Egyedül az áldozatos szeretetet nyújthat vigaszt a testben, lélekben szenvedőknek.

Mennyivel inkább szükség van ma sok olyan áldozatos szeretetre, mint máskor, hogy elviselhetőbb legyen a hideg és nélkülözés. Talán még a golgota útja sem törí meg a mezítelen lábakat sem, ha azon a Krisztusiszeretet vezet. A Krisztusi szeretetnek a melege hason át mindenkik legalább a szeretet évfordulójának küszöbén, főképen azokat akiknek több adatott, mint sok másoknak.

Erre hívja fel a Kormányzóné nemes szíve és sugallatást követő szíve és szava, amikor az egész magyar társadalomhoz fordul. Ennek a nemes szívnek melege kell hogy áthassa az érző szíveket, nemes lelkeket, melyben arra kér mindenkit, támogassa tőle telhetőleg a ráutaltakat, hogy ne ünnepeljen senki sem hideg szobában, meleg étel és meleg ruha nélkül.

Bármit juttatnak nekik: élelmet, ruhát, tüzelőt, vagy ezekre valót, azok Jézusnak követői, neki tesznek kedves dolgot. Ezek, az általuk gyűjtött kis karácsonyi gyertyák gyenge fénye mellett egy sokkal ragyogóbb fényt láthatnak: a hál könnyét, mely az ajándékozottak szempilláin csillan meg, de amely vissza sugárzik azokra, akik ezeket előidéztek.

Tegyenek eleget többen, a Kormányzóné felhívásának, és adjanak.

Ki mit tud, hiszen amit adnak azt saját véreiknek, szentesi testvéreinek adják, akiknek a sors egyébként nem juttatott. Ne felejtsetek el azt sem, hogy „kétszer ad, ki mindjárt ad.”

A vidéki múzeumok rendeltetése

Ma már csak kevesen akadnak olyanok, akik az ezredéves sírokból kikerült, néma, de sokat mondó lelet tárgyakat: a csorbult edényeket, „tört cserepeknek” a földben megrongálódott vas tárgyakat „rozsdás vas” és a zöld patinás bronztárgyakat „penészes rezek” jelzővel tisztelnék meg és ha ilyeneket szántás, vagy ásás közben találnak-mint a múltban, még jobban összetörnék és azután elhajítanák.

E lesajnált tárgyak nélkül pedig nincs hiteles történet. Sok vidéknek, országnak és egész kontinenseknek a történeti múltját nem az írásokból, de ily leletekből lehetett és lehet még ma is megállapítani. Ha bár a leletdaraboknak valóban nincs is anyagértékük, mégis becsesebbek ezek mint sok arany, „mert ezek segélyével hatolhatott le az emberi elme a föld mélyébe és ezek segélyével világította meg az addig homályba burkolva volt évezredek.”

Ha már kezdi megérteni az az egyszerű munkás is, – talán még a legjobban ő, aki pedig sokszor nem is tudja, hogy mi az amit talált, hogy azt meg kell becsülni: behozza a múzeumba, gondolva, hogy hátha ér valamit s hátha ezzel is hozzájárulhatott városa, vagy hazája történelmének felderítéséhez, mindenesetben azonban, gazdagította vele városa közgyűjteményét és pedig a legtöbbször, minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül.

Hosszas volna azonban mind azt a küzdelmet leírni, amit mint múzeumigazgató, a múzeum megalapításától, harminchárom év óta, mostanig átéltem, és így csupán a kiinduló kezdetnek, egy szomorúan érdekes, az akkori kor jellemző epizódját említem meg, amelyből azonban fogalmat alkotni lehet arról, hogy mi történhetett idáig, ahol most állunk, amikor már a múzeumi-igazgató-ört sem a maguk által szabadon átültetett „maga az a múzeumi csósz” névvel, hanem nagyságos Igazgató Úrnak tisztelnék és a „sok vacakra” azt mondja, „ejnye de szép, nagyon érdekes, ejnye de kár, hogy ilyeneket elhajítottunk a buta eszünkkel.”

Harminchárom évvel ezelőtt, egy kis szobácskát kértem az általam alapított Régészeti Egyesület-nek a részére átadott gyűjtemény számára a városi képviselőtestülettől – természetesen ingyen. A kérelem ismertetésekor felállott egy öreg képviselő, az Isten nyugtassa szegényt, nem fogom kiásni – és akit azért nem tettem volna spirituszbá, mert

esetleg azt leitta volna és sokba került volna a fenntartása – akinek az volt a szava járása a leginkább helyett „hogya letikább is” aki a következőket mondotta: Tekintetes Polgármester Úr, tisztót közgyűlis. Letikább is és nem szavalom meg, mert mi az a nyuzeum, az egy komégyia, már pedig a komégyiások a vásárba helypizt fizetnek, hát fizessenek ők is. Tovább nem beszélhetett, mert a város akkori polgármestere Dr. Lakos Imre bele szólt mondván: János bátyám üljön le, számár kend a luhoz”

Ez megtörtént abban a közgyűlési teremben, amely most, a sors iróniájából és még vagy tíz teremmel együtt egészben a múzeum célját szolgálja. Hála Istennek ilyenek ma már nincsenek, de még mindig akadnak városi képviselők, akiknek nem kell a „kultúrpalota” bár éppen az mutatja a legjobban, hogy mennyire kell. Igenis szükség van minden nagyobb városban egy-egy kultúrházra, amelyben a múzeumi gyűjteményeken és könyvtáron kívül, zenede¹, festőterem is helyet kaphatna, de ahol népfőiskolai előadások és időleges kiállítások is megtarthatók lennének.

Sem ezek, sem a múzeum célját, fontosságát, a művelt közönségnek bővebben fejtegetnem nem kell s így röviden, néhány szóban foglalom össze.

A múzeum, a különféle gyűjteményei révén, egy általános ismereteket és így műveltséget terjesztő közintézmény. Régiségei, az eddig, ismeretlen régmúltat tárja elénk, a hadiemlékek, a történelmi dicsőségünkre emlékeztetve, hazafias érzésünket fokozza, a néprajzi tárgyai révén megismerni tanuljuk az egyszerű magyar ember művészetét, humorát, furfangját, az igazi lelkivilágát, a Szépművészeti Gyűjteményekkel, képekkel, szobrokkal természetesen a komoly és széppel-szépérzékét fejlesztjük, a könyvtár magasabb ismereteit gyarapítja, szórakoztatva, de ezenkívül fontos missiót teljesít ott, ahol a nép hajlamos a szélsőségekre. Természetesen egy jól megválogatott könyvtárról van szó.

De fontos szerep jut a régiségeknek is, különösen a hun, avar és ősmagyaroknak, a politikum. A területi integritás szempontjából is, melyeket a cseh archaeológia, újabban mind szlávoknak tart s e címen a tőlünk elvett területekhez való jogát? akarja bizonyítani, holott éppen az ellenkezője áll, mert a hun, avar, magyar tagadhatatlan rokonság kapcsán, nekünk, mint e népeknél rokon utódainak, mint őseink hagyatékához Árpádot megelőző időből, jogos igényünk van, még akkor is, hogy Árpád a szlávoktól foglalta el a területet. Elfoglalta, mint őseink örökét.

A fent felsoroltakból látható tehát, hogy a múzeumok – ha erre a lehetőségük meg van, milyen nagyfontosságú szerepet töltenek be.

---

¹ A forrásban így írta le ezt a szót Csallány Gábor.

Ami már most azon kérdéseket illeti, hogy a múzeumunk melyik darabja, képe, ritkasága, ékessége a legkedvesebb nekem s melyik áll a legközelebb a szívemhez és miért? Ezekre nehezebb felelnem, mint ha azt kérdezték volna, hogy melyik tetszik a közönségnek a legjobban, holott előbbeninél csak egy, utóbbinál sok egyént kellene megszólaltatnom. Megkísérlem. A legkedvesebb volt az az elsőben a kezembe került római pénzdarab, amely Augustus császártól való s amelynek gyakori szemlélésekor mindig arra gondoltam, hogy ez akkor járt, amikor Jézus a földön járt. Ez a darab kedveltette meg velem a numizmatikát és tulajdonképpen ez vezetett a régészethez. Kedves volt az első sirlelet is amit kiástam, egy u. n. barbár sírja, amely gondolkodóba ejtett akkor, sőt még ma inkább, amikor látom a művészeti fejlettségüket, és formaérzéküket, amikor megismertem a sok ezer sírból lelki világukat, hogy miért is nevezték el ezeket barbároknak, amikor az elhalt anya karjaiba zártan feküdt a kis csecsemője is, amikor átkarolva fekszenek a sírban a házastársak, amikor kincseket temettek el kegyeletérzésük jeléül az elhaltakkal. Az a lelet kedveltette meg velem a régészetet. Ma is, amikor a különféle népek és korok több mint háromezredik sírját tártam fel, leginkább az ásatások megkezdésekor talált első sír tartalma a legkedvesebb, ez izgat legjobban, hogy valljon milyen korbéli és mi van benne. Mind szeretem. De valahogyan, a hun, avar, és magyar az amit legjobban szeretek, egyrészt mert rokoni kapcsolatot vélek benne látni, másrészt mert ezekben található a legszebb ornamensek. Különösen örülök, ha egy újabb alak, variáns kerül elém s ha ilyen még máshol nincs – akkor, erre érhető – büszke vagyok.

A néprajzi gyűjtemények között legkedvesebbek, a népies faragású borotva tartók és a felírtos, primitív rajzos butellák. Ezekben látom, a magyar embernek a művészetét, a lélekből jövőt, a humorát és furfangját, szóval a lelki világát megnyilvánulni.

A képek között a tájképek – csak a futurista képek nem – különösebben néhai Hegedüs Lászlónak, városunk szülöttének egyik képe: A Római Borghese park részlete/című, amelynél- az út, a centrális beállításánál fogva mindig arra fordul, ahol a néző áll. A laikusabbak persze ezt csodának érthetetlennek tartják.

Természetes, hogy az egyes korszakok ritkaságai azok, amelyeket legértékesebbnek tartok s amelyeket minden intelligens embernek megmutatok. Különösen egy egyedül álló, cca. 5000 évkörűli kőkori edényke, amely egy busman típusú nőt ábrázol, s amelyet a régészeti irodalom "szentesi vénusz" címen ismertet, sietek azonban kijelenteni, hogy az elnevezést nem én adtam, s azt a szentesi hölgyek előtt nem is mondom, mert kitépnék gyér hajamat. A római emlékek között egy „Jupiter Dolichenus” emlék piramis egyik lapjának a töredéke, aminő ezen kívül az egész világon kettő van, szintén igen kedves. A Jazygok gyöngydiszeinek ezrei gondolkodóba ejtenek– és belátom, hogy semmi sem új a Nap alatt.

Talán még nagyobb volt a fényűzés akkor, mint most? Ezért meg már a férjektől kapok ki! Gyönyörködöm a germánok, rekeszes ötvösművészetében és imponálnak tárgyainak komolysága. Általában egyformán érdekelnek és a szívemhez van nőve minden legkisebb darab amiket harminchárom év alatt összegyűjtöttem, mert én tudom, hogy mi van nekem azokban: ifjúságom, véres verejtékem, bánatom és örömöm és a semmiből lett egészlet látva, az a boldog érzés, hogy nem éltem hiába, mert hasznosan szolgáltam a városomat és édes magyar hazámat. Örülnék, ha e cikkemmel is ezt szolgálhatnám. Becsüljék meg a múzeumokat és régmúltak emlékeit, mert miként egyik nagy elménk mondta: „amely nemzet a múltat nem becsüli meg, az a jobb jövőt nem érdemli.”

Adatok Szentes és a vármegye történetéhez

Szentes, kevés, írott, történeti emlékeinél sokkal régebbiek azok a földből, tervszerű ásatások, vagy a véletlen folytán talált régiségek, melyek városunk, illetőleg a megye határában felszínre kerültek és bár azok némák, mégis többet mondanak a hely múltjáról, mint sok írott emlék, annál inkább ezek hiányában, mert azoknak a leleteknek nagyrésze oly korokba vezetnek vissza bennünket és igazolják Szentes régiségét, amelyről írott, történeti feljegyzések nincsenek és ezért is nevezik ezt a kort a történelemelőtti korszaknak.

Ezekből a leletekből tudjuk meg azt, hogy Szentes, illetőleg a vármegye területe már 6000 évvel ezelőtt lakott volt és hogy azóta a mindenkori népeknek, egészen a honfoglaláskorig, illetőleg később is, kedvelt letelepülési helyük volt, mait a természet nyújtotta előnyök: sok víz, benne halak és vízi állatok, amelyek az ő, a bujalegelők, melyek lovaik és már jószágaik részére, a létfenntartás legfontosabb kellékeit nyújtotta, itt bőven állottak rendelkezésükre

Ez a körülmény magyarázza meg, hogy hatezer év óta egymást váltó népek mindegyike felkereste határainkat és itt rövidebb-hosszabb ideig laktak. Hogy ez valóban így volt azt a mindenkori népek hagyatéka, a földből kiásott leletek, -mely korok mindegyikéből bő és értékes anyag van a szentesi múzeumban, kétségen kívül igazolnak.

Ezért van az, hogy majdnem minden héten, a határban eszközölt földmunkák közben egy-egy újabb lelet kerül felszínre és amelyeket legtöbbször be is szolgáltatják, a szentesi múzeumba – bár még igen sokan jelentéktelennek tartván elhajigálják azokat a tudomány nagy kárára, de épp oly károsak erre a gombamódra szaporodó gyűjtők és magánásatók is, ahol így összegyűjtve, szemléltetve mutatják be e korokat és ez által oktatnak is.

Meg kell őket becsülni, mert miként egyik kiváló magyar nagyságunk mondta:”amely nemzet nem tudja a múltat megbecsülni, az a jobb jövőt nem érdemli meg.”

A történeti múltunk ez apró mozaik töredékét összegyűjtjük, ismertetjük, hogy majd idővel arra illetékesek, egy egészé foglalkoznak össze.

Városunk határában és a megye területén újabban a következő helyeken fordultak elő régiségek és kerültek több jóakaró és nemesen, hazafiasan gondolkodó egyének útján a múzeumba.

Kőkor: Gróf Tisza István utcában, a Szalai utca közelében, hálósúlyok és edénydarabok. (Kocsis Andor úr útján)

Nagyhegyen, özv. Váci Imréné földjén, nagy urnák. /Csifi Sándor, illetőleg a Magyar Nemzeti Múzeum útján

Szent Lászlón (Kunszentmártoni út árok) Fekete János állatorvos úr földje szélénél: edénydarabok és hálósúly, valamint egy koponya. A múzeum ásató emberei útján).

Rézkor: Csanyteleken, Forgó István földjén, fokos, kardtöredék, tör, fejestű, csiptető és egy edény darabja. A tulajdonos és Székely Ferenc főjegyző úr útján.

Bronzkor: Pap Ferenc úr földjén. Egy kis edény (a többi a szegedi múzeum vitte el). A tulajdonos és Dr. Dósa István főszolgabíró úr útján.

Ugyanott jazygleleteket is találtak, valamint újabb bronzkori leleteket. A körjegyző úr értesítése alapján, melyeket Papp Ferenc úr a szentesi múzeumnak adományoz.

Kajánban, Kanfi Horvát Sándor úr adománya: földjén talált egy kis edényt

Jazyg: Gógánpartszélen (Epressor) sirleletek. Karneolgyöngyök: kés, kovakő. A többi lelet darabokat széttörték, széthányták. (Későn értesítettek).

Csanytelek. (Siróhegy) Pap Imre úr földjén, sírok. Gyöngyök, koponyák. Székely Ferenc főjegyző úr útján. A többi, sajnos széthányták.

Csanytelek. (Dilitor). S Kovács Ferenc, Süveges Lajos földjén, bronzékszerek, gyöngyök, edények. (Pocsai Mátyás úr útján).

Kaján: Füsti Molnár Sándor úr földjén. Sírok. Ékszerek, edények.

Avar: Kajánban Pataki Ferenc és Fazekas Sándor úr földjén újabb sírokra akadunk. Ezekkel e helyen, illetőleg a Veres Bálint úr földjén találtakkal együtt 446 sirt, köztük 19 lovasét tártunk fel, amikor is újabb érdekes és értékes leletekkel gazdagodott a múzeum.

Árpádkor. Csanyteleken, Faragó Imre földjén sírokra, melyekben ékszereket, eszközöket Szent István és I. Endre ezüstdénárjait találták. Székely Ferenc főjegyző úr útján a földtulajdonos átadta a múzeumnak és az ásatást megengedte.

Felsőzsordájáson a vasút mellett, a repülőtér munkálatai alkalmából egy árpád-kori sírra akadtak, melyben egy nő csontváza volt, rajta kagylós fülönfüggőkkel. Magyar János Csanyteleken egy XVI-XVII századi időből származó török rézgyűrűt, bevéséssel, Székely Ferenc főjegyző úr adományozott a múzeumnak.

Atilla koporsója és Jászberény

Tekintetes Szerkesztőség!

Mint ahogy Toborzó ottani múzeum Igazgató Úrnak, a Jász Hírlap 25. számában "Hogyha létezik még Atilla koporsója, az csak Jászberény vidékén lehet" című nyilatkozatában rám is hivatkozás történt, így szükségét láttam annak, hogy arra annál is inkább válaszoljak, mert eloszlatni kívánom az abban, ottani ismeretlen esetleg a Tekintetes Szerkesztőséggel szemben táplált gyanút, mintha a B. ottani lakoshoz intézett és a Jász Hírlap 24.-ik számában, Atilla koporsója tárgyában válaszként írt levelet, valaki más és nem én írtam volna. Az igazságnak tartozom azzal a kijelentéssel, hogy azt minden más sugalmazás nélkül én írtam. Írtam pedig azért, oly „tónusban” és nem „hangfogóval” mert azt akartam, hogy az illető meghallja, megértse és az reá - saját érdekében – kiábrándítólag hasson. Az előzmények után úgy gondoltam, hogy másként nem hallaná, nem értené meg és a jóindulatú célt nem szolgálta volna.

Nem volt szándékom abban, sem a B. becsületét megsérteni, sem Jászberény jó hírnevét csorbítani. Most sem az a szándékom a mikor a provokálásra, igazságérzetemből kifolyólag, egyéni reputációm érdekében és a Jászberényt, illetőleg Atilla sírjával kapcsolatban, a Toborzó kollégának a fent hivatkozott nyilatkozatában kifejezett felvetései és állításai tarthatatlanságának kellő megvilágítása céljából szükségszerűen – szintén becses lapjuk után válaszolok. –

Megvagyok győződve arról, hogyha a Kollega Úr kapta volna a B. által előzőleg is írt leveleket, miket a Kormányzó Úrhoz a kormány több tagjához, másokhoz és hozzám is intézett, s amelyekben bizonyos ellenértékként „hold szőlők”, „kisüstös engedély” a „koporsó értékének megállapítása” stb. szerepeltek és ilyen kitétel van „hogy Atilla apánk már nagyon kívánczik az ünnepekre Jászberénybe jönni” bizonyára benne nem egy fanatikus Atilla imádót, hanem, nevezzük meg a nevén: Egy alapnélküli kincs keresőt, pénzimádót látott volna és e szimptomákból megállapítható betegség orvoslását hasonló módon eszközölte volna. Ez

nem megtámadása az illető becsületének és nem kisebbitése, Jászberény más oldaltól szerzett jó hírnevének.

Az Atilla koporsója utáni láz, nem csak jászberényi tünet és nemcsak egyszerű emberek foglalkoznak ilyen gondolatokkal, mert nem mint hajdan Homérosz születése helyéért melyért hét város versengett, közel harminc azon helyek száma amelyek több kevesebb címen, legtöbbször ötletszerűen, valamely név alapján magának követeli Atilla sírját, és székhelyét. Nem az első megkeresés a B.-é nem ő volt az egyesüli jelentkező nálam, mert az övéhez hasonló tartalmú levelet és ajánlatot, Szentesről és máshonnan is kaptam, amelyek írójának egyike megálmodta a koporsó helyét, másika felvillanni látta az aranykoporsó tisztuló fényét, harmadika dübörögni hallotta a koporsó felett a földet, a negyedik az öreg apjától, az meg az övétől hallotta, hogy hol van eltemetve, s végül kisült, hogy ez, az én e tárgyról 30 év előtti munkámat olvasta, az ötödik az X-ig pedig és ebben inkább már tudósok kapcsolódnak bele, valami hunnak vélt, vagy Atillával összefüggőnek látszó név – lokál patriotizmusból – lakhelyükkel hozzák összeköttetésbe.

A B.-t illető inkriminált azon részére, mely szerint „a közleményben annyi köze van a szentesi múzeum Igazgatójának, mint Könyves Kálmánnak az aviatikához” és „Marciádák e téren meg nem engedhető, vagy ha már vannak, csak hangfogóval” a válaszomat már a fentebbiekben megadtam. A többit illetőleg azonban már kitérnem kell az igen tisztelt Kolléga úrra is. ¹„Ha hazánk Isten kalapja, Jászberény a bokréta rajta” hogy erkölcsi felelősségének tudatában, mint a régiségtan és a történelem régi munkása, kijelenthetem, hogyha létezik még Atilla koporsója az csak vidékünkön lehet, mert geográfiaailag Jászberény környéke volt a nagy hun birodalom középpontja”, „megerősíti állításomat a sok felszínre kerülő hun lelet és Kerekudvarpuszta mely Atilla első feleségétől Kerekától kapta nevét”. Ezekre kívánok felelni. Sorba veszem, úgy amint azok Collega Úr nyilatkozatában egymás után következnek s amellyel megkönnyíteni akarom az igen tisztelt Collégának a jelzett és általam is nagyon várt „több érvek közlését” azáltal, hogy a kérdéseket feltettem, illetőleg megjegyzéseire felelek.

Méltóztassék megengedni nekem – nem vonva kétségbe a Collega Úr nyilatkozatában hangoztatott azon kijelentéseknek igazságát, hogy a régiségtan és történelemnek régi munkása, de sem ez, sem pedig az egyébként nagyon tiszteletre méltó sovén lokál patriotizmusa, sem egy név, sem néhány lelet, nem elegendő az Atilla székhely vagy sírja ottani létezésének a bizonyítására. Az erkölcsi felelősség tudatának hangoztatása sem elég, sok egyéb más kell ahhoz, ami ott hiányzik.

---

¹ Olvashatatlan kézírás.

Az, hogy Petőfi szerint Magyarország Isten kalapja, még nem bizonyos – habár azt a Collega Úr mondja is -, hogy Jászberény a bokréta rajta. Mint minden anyának az ő gyermeke a legszebb, ép úgy minden, a városát szerető jó polgárnak a saját városa az. Én pl. azt mondom – holott nem is vagyok szentesi – ami a továbbiak elbírálásánál sem lesz közömbös, hogy Szentés a bokréta rajta, mert az oly szép város amely minden idejövőnek már az első pillanatban megtetszik és nem is ok nélkül. Kérdezzen azonban más városok sovén, elfogulatlan polgárát, hogy nem azt fogja-e mondani, hogy az ő városa a legszebb. Ez majdnem természetes, de történelmi esetekben nem elfogadható bizonyíték. Én nem ilyen címen tartom Szentest Atilla székhelyének és így – tudva, hogy magyarországi székhelyén halt meg, tehát eltemetési helyének, hanem egészen másból sokkal biztosabb bázisú alaplól.

Az, hogy Jászberényben is előfordultak hun leletek, - feltételezve, hogy valóban azok –, ami tudtommal semmi esetre sem lehet sok, még nem igazolják a nagy hun birodalom ottani központját ottani létezését. Mert ily címen már közel 40 körüli az a hely, amely nagyobb és több lelet alapján –, főképpen és elsősorban Szentés is ahol eddig Magyarországon, az egész integer Magyarországot beleszámítva, az egész világon a legtöbb hun temető van, nem feltételezeten de már részben feltárva, részben feltárás alatt közel 1.000 sír tartalmával, bizonyító analógiákkal Magyarországon eddig talált mintegy 45 hun temetőből 22 Csongrád megyére és ebből magára Szentés és környékére 15 esik. Ezzel szemben Jász-Nagykun-Szolnok megyében, ha a jászberényi is hun lelet, akkor a mezőtúri lelőhellyel együtt összesen kettő van. A többi 21 a Dunán túlra jut. A Tisza mindkét partján, illetőleg közelében esőknek Mezőtúr a legészakibb határa, alatta közvetlen Jászberény jön, s a legdélebbi Horgos. Az e közötti lelőhelyeknek is, a statisztika és lelet térkép szerint is, Szentés a geográfiai központja.

Mínt hogy itt nem célozom a Szentés melletti sok egyéb bizonyíték felsorolása, amelyhez itt elegendő tér sincsen, így visszatérek a Collega Úr legfőbb érvére „A Kerekudvarpuszta névre, mely szerint Atilla legelső felesége nevét, aki Réka, Kerka vagy Kreka volt, amelyből a Kereka lett s amit Vámbéri a török tatár Kir – Aka szóval magyaráz, ami nem is személy nevet mint inkább megtisztelő címet idős asszonyt, nagyasszonyt jelentené. De ha ez valóban személynév és Kereke hangzású volna, akkor sem bizonyos, hogy Kerekudvarpuszta nevében maradt volna reánk vissza. Feltéve ezt az esetet is, akkor is az Udvarhely-széki „Rika patakja”, „Réka erdeje”, ahol Rékát az úgynevezett „Atilla vára” aljában levő magányos szikla alatt eltemetve gondolják, a név hasonlósága kapcsán, több igényt tarthat mint a Jászkerületben lévő kevésbé hasonlatos Kerekudvar község, vagy Kerekudvar puszta.

Nem! a nevek után nem lehet menni, nem is szabad elindulni, mert ha igen, akkor ilyen címen már saját megyéjében is van egy konkurens, a szolnoki K. J. barátom, aki tudtommal pedig jászberényi születésű, aki azon a címen, hogy jászság egyik helyiségében – a nevét már elfelejtettem –, cerkó szó ismeretes –, amely valami olyan több kerekű „u.n. dilions embert” jelent s amely néven Atilla udvari bolondját is, tehát szintén egy extra embert hívtak, azt állítja, hogy Atillának is ott kell lennie, de ott vannak még, elsőnek néhai Mogyorósi, aki Gyulára tette azon címen, hogy Atillának kisebbik fiát Csabának hívták, s mert Csaba közel van Gyulához. Ott volt Révész is, aki Atillának Etele neve alapján, a szabolicsmegyei Etelepusztát jelölte meg a székhelynek. Egy debreceni tanár, a közelmúltban viszont azon címen véli a Hortobágyon levő Zám pusztá határában Atilla sírját mert a Zám szó az etiópiai arab nyelven annyit jelent mint vezér, fejedelem, ami szerinte nem vonatkozhatik másra, mint Atillára. Hát méltóztassék megmondani nem mosolyogni valók ezek, elfogadható alap ez? ha igen, akkor én ezzel bejelentem az igényemet Mindszent részére, ahol ilyen alapon az összes szenteket kell feltételeznem, legfeljebb, a barátság megóvása szempontjából, a Jász-Nagykun-Szolnok megyében lévő Szt. Miklóst és Szt. Mártont átengedem. Itt már azután méltóztassanak a más megyékben levő többi hasonló szentekkel perbe szállni.

Tehát sem a „bokréta rajta sem a bizonyára csekély számú” „de sokaknak jelzett hun lelet” „annál kevésbé a Kerekudvarpuszta” nem bizonyíték. Jó hogy Collega Úr csak erkölcsi felelőssége tudatában nyilatkoztatta ki azt, hogy csak Jászberényben lehet „Atilla koporsója, mert ha anyagit is vállalt volna, akkor sokat veszítene, amit csak Atillának az általa is Zagyvában vélt aranykoporsójának az értéke fedezhetne, ami egyenlőre és még nagyon soká, valutára nem váltható labilis alap még ott is ahol – ha egyáltalán jogcímről beszélni lehet, több jogcím van mint Jászberénynek.

Ezzel azonban, hogy ott Atilla koporsója aligha van, sem Jászberény jó hírnevén csorba nem esik, sem a Collégám régiségtani és történet tudása kétségbe nem vonatik. Jászberény kárpótolva van a csorbán is becses Lehel kürtjével, az ezúton városhoz fűződő dicsőséget – bár erről is lehetne beszélni – nem bolygatom.

Maradtam szerkesztő Úrnak kiváló tisztelettel

Szentes, 1929. július hó 4-én.

Csallány Gábor

várm.muzeum igazgató

tb. levéltárnok. A „Du-

gonics Társaság tagja

Attila sirja

A „Magyarság” e hó 18 iki számában azon hirrel kapcsolatosan, hogy a „Debreceni Tisza István Tudományos Társaság” a Hortobágy földjét és népét, tudományos kutatás tárgyává teszi, Horváth Sándor e cikkben arra hívta fel a Társaság figyelmét, hogy miután Debrecennek és környékének a hunokkal valamelyes vonatkozása volt, így több történészre hivatkozik, és mert szerinte a Hortobágy volt Attila családi birtoka? a Hortobágy Zám-pusztája és Zám községe pedig, az Ő temetkezési helye, Attilát is keresték ott. Ezeket abból magyarázza ki, mert a Zám szó az Ó-aethiopia Arab nyelvben herceg, fejedelmet, vezért jelent, tehát akkor Attila fejedelmnek ott kell eltemetve lenni.

Hogy ezek valóban gyöngye érvek a székhely és a sirhely kérdésének támogatására, azt Ő maga is tudja mikor azt mondja”hogy biztos tárgyi és nyelvi bizonyítékokra azonban még azok a kik e környékre helyezik a székhelyet és sirhelyet nem akadtak:”

Hivatkozik Pray György és Budai Esaiásra a kik szerint a székhely a szabolcsmegyei Nánás és Böszörményben, Pázmándy, Sinai és Révészre, akik szerint Ethelaka pusztán volt. Ethe név –melyben AttilánakEthele nevéből való eredetet véltek-vezette.

Ezek a helyek azonban nem felelnek meg a Priscus Retór által adott utleírásnak, távolságnak. Megemlíti még Nagy Gézát, a ki vagy magát Debrecent, vagy pedig Jászberényt vélte Atilla székhelyének. Hivatkozik még Podhradszkyra a ki egy jegyzetében a nagykunság Turkevi-jét, Gyárfás Istánra a ki Kevezázát, a mai Kajászó szentpétert. Szalay Józsefre, a ki szerint a hun fejedelmnek, tehát Atillának is a sirja a Kajászó szentpéteről délre eső Baracskához tartozó Szt. Iván pusztája volt.

Mejegyzi Horváth, hogy „kétségtelen azonban, hogy egyik kutató sem voltképes idáig Attila vagy Etele székhelyét minden kétséget kizárólag megállapítani, annál kevésbé azt a helyet megjelölni, amely a világverő fejedelem sirját magába foglalja.

A külföldi kutatókra azt mondja, hogy azok teljesen indokolatlanul!? keresik az Atilla sirját, de hozzá teszi, hogy a hazai irodalom idevágó kísérleteivel is hamarosan végezhetünk. Talán így egy szóval, egy kézlegyintéssel még sem lehet elintézni azokat sem. Miért csak

azokat említi, a kik az ő gondolatát követik, illetőleg a kiknek a gondolata után Ő indult? Bél, Timon, Benkő, Deserici, Mogyorosi János, Salamon, Szeremleit és alolirottat a ki legutóbb (1900) ban megírt Atila székhelye és sirja Szentes határában Dónáton című munkájában alaposan és részletesen foglalkozott a kérdéssel és ezzel kapcsolatosan ezek iróival.

Nem is reflectáltam volna arra a közeleményre, ha nincs az a kitétel: hogy a hazai irodalom idevágó kísérleteivel is hamar végezhetünk, mert arra a legjobb felelet a most kiadandó munkám lesz, amelynek megírására a hun kérdéssel behatóan foglalkozó, azokat alaposan ismerő szakemberek Dr. Alföldy András egyetemi tanár, Dr. Fettich Nándor tanár, régész a nemzeti muzeum régiségtárának őre kértek fel a melyhez készülő, illusztrációkhoz szükséges fényképeket Varju Elemér a nemzeti muezumi igazgató úr volt szives elkészíttetni. Bizonyára tudják, látják, hogy nem ok nélkül, hogy miért.

A cikkekre rövidesen most csak ennyit, hogy az általam említett székhely teljesen megegyezik a Priscus és Jornandes által megírt feljegyzéseik szerinti kívánalmaknak: az út távolsággal, az általuk átlépett folyokkal, a kő és famentes vidékkel. Bizonyítja a nagy természet alkotta földmű és dónáti oromsánc, de főképen az általalm e hely közelében és a városunk határában feltárt, sok és gazdag sirmező az azokban talált ősi hun típusok a minők-szakemberek hivatalos megállapítása szerint az egészországban így a hogy Szentesen, sehol sem találtattak.

Egybevetve a történeti, topografiai, stratégiai adatokat és tárgyi bizonyítékokat, akkor Atila székhelye s miután magyarországi székhelyén halt meg, így a sirja is Szentes határában volt, illetőleg van.

Én a fentebb jeljezt munkámban sem hallgattam el azokat sem a kik a székhelyet máshová tették, sőt éppen az Ő általuk megjelölt székhely mellett felhozott érveiket és közlöm benne, de a legtöbb esetben bizony gyenge érvek azok, semmi alapos bizonyítékkal, semmi féle tárgyi lelettel annál több locálpatriotizmussal.

Az, hogy Gyula közel van Csabához, melyet Atila kisebbik fiáról nevezett volna el, még nem bizonyos, hogy a székhely Gyulán volt. Ilyen az Ethelaka és ilyen a Zám: herceg bizonyíték is.

Mindenesetre azért az említett Társaság csak ásattasson, mert bizonyára más irányban értékes leletekre akadhat. Az sem baj, hogy Atillát oly sok helyen véli, keresik. Bár mindenhol keresnél, talán így majd még rá akadnak valahol!

Ha hajdan Homeros születése helyéért hét város versengett, miért ne támaszthatnának igény többen még ezután is Atila a hunok hatalmas királyának székhelyére a mikor eddig is

már mintegy huszonhatan igényelték azt több kevesebb címen. Megérdemli hogy még többen és állandóan foglalkozzanak vele.

Csallány Gábor

Atilla sirja

Az utóbbi időben a világsajtó sokat foglalkozott Tut-ench-Amon egyiptomi faraó sirja felfedezésének a körülményeivel és az ott talált gazdag kincsel, pedig a faraó maga nem is solt a világtörténelem kimagasó alakja. Mégis mily nagy áldozatot hozta rá, –igaz hogy főként egyes maecenások–, hogy az egyébként leletek szempontjából sokat ígérő sir feltárassék.

Láttuk, hogy az erős akarat, a lelkesedés és a pénz, meghozták az eredményt. Magyarországnak van egy világtörténelemben kimagasló, egykor világszerte rettegett alakja: az isten ostorának nevezett Atilla, a hunnok királya.

Huszonöt év előtt sokat foglalkoztak vele külföldi és hazai írók is –legalább papiron– azóta azonban még így sem, pedig ilyen történelmi alak nem volt Magyarország történetében, sem előtte, sem utána. Ezért, de meg a sirjában vélt mesés kincsek miatt is, –hacsak magát a hármass koporsót (vas, ezüst, arany) tekintjük is–, ami nem egészen legenda, akkor érdemes a kutatásra.

Természetesen ehhez két kellék szükséges: a sírhely megállapítása és a pénz. Az előbbinek több mint valószínűsége meg van, tehát csak az utóbbi kell, hogy végre a sokak által foglalkoztatott ügy ismét felszínre kerüljön, illetőleg sikeres befejezéshez jusson.

Először is meg kell vizsgálnunk az Atilla sirjára vonatkozó elfogadható adatokat. Ezek elég homályosak ugyan, de lelkiismeretes vizsgálás után mégis elegendőknek tartom. Ezek alapján, az utleírás és az ásatásaimból rendelkezésemre álló archaeologiai leletek, topographiai és stratégiai adatokból, a magyarországi székhely, melyet már 1900 ban megjelent munkámban a Szentes határában levő Dónáton jelöltem meg, mint a mely helyre a fennmaradt feljegyzések legjobban illenek és miután Atilla 543 ban a magyarországi székhelyén halt meg, tehát a sirja is ennek közelében keresendő.

Magam is önként felvettem a kérdést, hogy lehet e egyáltalán a feljegyzések alapján biztosat állítani, mikor az ezzel foglalkozó történészek is ugyanezen adatokból indulva, melyeket II. Theodosius követségével Atillánál járt Priscus Rhétor és Jornandesnek, továbbá a X-ik században élt tudós keletrómai császár Constantinus Porphirogenneta irtak meg úgy a székhelyet, mint a sírhelyet más más helyre teszik.

Ennek okát, részben a szöveg felületes mérlegelésében, részben adathiány, de sokszor jóakaratu lokál patriotizmusban találom.

Az, hogy Gyulához közel van Csaba, a mely Atilla kisebbik fiának volt a neve, még nem elegendő ahhoz, hogy a székhely Gyulán lett volna. Éppen így nem lehet bizonyíték, az Ethe laka sem, melye az Atilla Ethele nevéből merítették, de nem lehet a legutóbb a

Hortobágyon tervbe vett kutatással kapcsolatosan felvetett Zám puszta sem a sirhely csak azért, mert a Zám szó az ó aethiopiai arab nyelvben, herceget, vezérfejedelmet jelent, és így a hunnfejedelem sirja is, mint hogy egyesek szerint a hunn fejedelmek ott temetkeztek, tehát Atillának is ott kellene lenni.

Ezek és a többiek által felhozott, illetőleg felnem hozott érvek nem sokat bizonyítanak az általuk említett székhely mellett, sőt sokszor kirívóan ellene. Nem tekintve a könnyebben félreérthető szövegből magyarázható adatokat, mint:

1. „A székhely északra fekszik a Dunától: (értve azon részétől, a hol az már a Szávát is magába fogadta.
2. „A követek azt a Dunától 11 nap, illetőleg a táborhelytől 7 nap alatt érték el.
3. „Az út négy megnevezett folyón s még néhány más folyón vitt keresztül.” a melyek tábabb szabadságot adnak az elbírálásnál, de már abból, amely világosan mondja, hogy a székhely oly vidéken feküdt, ahol sem fa, sem kő nem termett, „és mégis hogy akadtak, a kik ennek dacára a hegyes erdős Budára tették azt.

Nem céloim itt bírálat alá venni az állítások tarthatatlanságát, ezt már hivatkozott munkámban elég kimerítően szerzők szerint egyenként felsorolva megtettem, csak leszegezni kívánom, hogy a Priscus és Jornandes féle adatokhoz ragaszkodva, azok utleirást követve, Szentes határában, a Dónáton kellett Atilla székhelyének lenni és az azt határoló Koróy és Mágocs ér torkolata közelében, Atilla sirjának is.

Ez állítámomban támogatnak az adott leírások mellett, történelmi momentumok, ásatásaim, a melyek folyamán a feltárt sírok tartalma, mely –tudosok állítása szerint– a hunnlelkek legkiválóbb reprezentáló darabjai, a melyek pistói, felsőcsordajárási, zalotai és a városi homokbányai sírmezőkből kerültek ki imponáló tömegben, előkelő egyéneket feltételező diszes kivitelben és ornamentikával, a melyek az ősi haza típusaival analogok(Kína, Perzsia, Déloroszország). Továbbá a természet adta Dónáti nagy oromsánc mely néhol tíz méter magas is és folyókkal van határolva és így kiváló védelmet nyújtott Atilla táborának, illetőleg a székhelyének.

Annyi bizonyos, hogy valahol lennie kell. Ez alapon is, ott ahol csak egy kicsinyke kilátás is van rá, kutatni kell. Ha hajdan Homeros születése helyéért hét város versengett, miért ne követelhetné több város is magának a székhelyet és sirhelyet a mikor már eddig is több mint 25 hely az mely töb kevesebb címen igényli azt és több mint száz azon írók száma a kik vele foglalkoztak.

A legutóbbi alolított volt, a kinek a legtöbb bizonyítékot nyújtó állítását 25 év mulva nem hogy megcáfolták volna, de éppen most, a legilletékesebb helyről nyert biztatás alapján,

az új bizonyítékokkal kiegészítve újra kiadni kérik. Ha kellő anyagiak rendelkezésemre fognak állani úgy rövidesen, illusztrálva fog megjelenni. Ebben alkalmam lesz adatot felhozni a székhely kérdés elbírálására. Azonban a legnagyobb bizonyíték maga a sir megtalálása volna. Ehhez azonban sajnos sok pénz kellene, ez pedig nincs.

Megérdemelné a hely környéke hogy ott országos támogatással ásatások eszközölhessenek, még abban az esetben is, ha Atilla sirja ott problematikus volna, de mindenesetre oly leletekre van kilátás, ami a hunn kérdést tisztázni van hivatva, ami szintén igen fontos.

Ezek nem csak az én véleményemen alapulnak, de szakembereké is.

Ránk nézve van oly fontos Atilla, illetve a hunnok, mint Tut-ench-Amon.

Hogy eredményt érjünk el –miután a lelkesedés, az erős akarat itt nálunk is meg van–, csak a megértő, áldozat kész, tudományt kedvelő Maecenások kellene.

Csallány Gábor

Az Atilla-film és Szentes

Közismert, hogy egy nagy berlini filmgyár, Atilláról, az egész világon annak idején rettegett, hun –fejedelemről, akit Isten ostorának neveztek a népek félelmükben s akiről annyi borzalmas és fantasztikus legenda kelt szárnyra s az egykori történeti feljegyzések szerint, székhelye Magyarországon, az Alföldön, valahol a Tisza táján volt és ahol a hagyomány szerint, hármias: arany, ezüst és vaskoporsóba temették volna el, az egész világon, bizonyára nagy szenzációt keltő filmet készített.

Mint a helyi lapokból is tudott a film rendezője, a berlini Cserépy filmgyár igazgatója, a kiváló filmrendező, Cserépy a napokban, valószínűleg a szöveg íróival, Biró Lajos és Vajda Ernővel, valamint az öltözék és díszleteket tervező Szirontai Iyota István iparművészeti iskolai tanárral és az Atillával kapcsolatos eseményeket, több mint háromszáz képben megtervező és megrajzoló grafikus művész, a szentesi Darabos Drahos Istvánnal, Szentesre jönnek. Idejövételüknek a célja, hogy itt, mint az Atilla legvalószínűbb székhelyén, – amennyiben a terep erre alkalmasnak mutatkozik, – a felvételek lehetőségét megbeszéljék, terepszemlét tartsanak és az e kori leggazdagabb emlékeket magába foglaló múzeumot, illetőleg a hun és a velük a rómaiak ellen harcolt gótoknak, ugyancsak itt talált legnagyobb temető leleteit a ruha, és egyéb felszerelésekhez leendő felhasználhatása végett, tanulmányozzák.

Azt hiszem, minden szentesi ember tudatában van ennek, a város szempontjából való nagy fontosságról, most még kiszámíthatatlan erkölcsi és esetleg anyagi előnyeinek. Ez nemcsak azt jelenti, hogy Szentest elismerik a világot-verő, első honfoglaló őseink fejedelmének székvárosául, de neve, területének egy része bejárná az egész világot, ahol ismert lenne, felfigyelnének rá és nem tudhatni valamely vonatkozásban nem létesít a valamelyes kapcsolatot.

Anyagi szempontokból egyelőre a filmfelvevők által esetleg igénybeveendő emberek százainak és ezreinek bizonyos ideig való keresete révén is jelentős. Nagyon természetes,

hogy a város polgármestere, a vendégeket megillető fogadtatásban fogja részesíteni és egy összehívandó bizottság útján, lehetőleg egy kész programmal várni.

Nézzük meg, hogy mi lehetne az a program, amit Szentesre jövetelük alkalmával propagálni lehet mint olyat, amely egyrészt a történeti hűséget és valóságot megközelíti, másrészt a felvételek szempontjából is megfelelő és helytálló lehet.

A Priskus rétor megírt adatai s már az akkori leletadatok alapján 28 évvel ezelőtt általam hangoztatott itteni székhely feltevésem, nemhogy ezt cáfoló tiltakozást vont volna maga után, de azóta igen sokan és az illetékes fórumok is, vagy teljesen elfogadták, vagy mindinkább közelednek a gondolathoz. Nemcsak az útleírásban közölt távolsági adatok a megnevezett átkelési folyók, mint az Istros, a Drékon, Tigas és Tifesas, vagyis a Duna, Maros/Aranka/Tisza és a Temes, az iránytjelző „északfelé haladás” a „vidék” kő és famentesnek, vagyis hegy és erdőnélküliségnek jelzettsége, az Atillához jött követséget az utolsó előtti napon egy tónál történt baleset helyének felismerése alapján, és területük bizonyos részének geográfiai fekvésének és stratégiai szempontból, az akkori viszonyok mellett nyújtott kedvező előnyeinek fogva, de főként az azóta feltárt és feltárás alatt álló tizenkét huntemető és közel ezer sírja és gazdag leletei alapján, melyek azt mutatják, hogy itt sok előkelő ember élt, tehát az udvar és hogy sokan és soká laktak. Ha már most elfogadtam az, amint hogy ennek ellenkezője bizonyítva nincs, – akkor természetesen és nem illuzórikus annak feltevése sem –, tudva azt, hogy magyarországi székhelyén halt meg, tehát a sírja is itt van.

Véleményem ma is az ami 28 évvel ezelőtt volt, hogy a székhely, Atilla városa, a Mágocs és Kórógy, hajdani folyók között messze elhúzódó és néhol tíz méter magasságot is elérő, természetes dombelípus az u. un. dónáti oromok közötti terület lehetett. Folyók között lévén e sáncszerű kilométerekre nyúló természetes dombláncolat, tehát nagy biztonságot nyújtott, másrészt magasságánál fogva uralta a tájat és a messze távolra széttekintés lehetőségét szolgáltatta. A közte elterülő mélyterületen a sereg, a lovak ezrei, úgy elhelyeződhettek, hogy őket még a közelből sem lehetett látni. Ezek szerint az oromok közti területen kellene az Atilla palotáját felállítani, vagy ahhoz, a területet felvenni. Természetes, ehhez sok emberre lesz szükség, akik bizonyára szentesiek lesznek, akik között még ma is látható sok ősi típus, akik közül, a honfoglalás képen is többen szerepeltek.

A másik nagy esemény, a temetés, szintén Szentesen volna elkészítendő. Ezt, minthogy Atillát, a hagyomány szerint folyóba temették – valószínűbb is, mint akik halom alatt gondolják – mert a hun temetési szokásokat ismerve, feltehető is, mert minél gazdagabb volt az egyén – ezt a több évtizedes tapasztalatból állíthatom annál mélyebb sírba tették, tehát

természetes, hogy a legnagyobbat, a fejedelmet, még mélyebbre, a nehezebben hozzáférhető folyóba temették. Ezt azonban csak valamelyik kisebb folyó torkolatánál tehették, mert a Tiszát elrekeszteni bajos lett volna és egészen bizonyos, hogy nem dobták bele.

Vagy a Mágocs érnek a Kórogyba ömlésénél, vagy a Kórógynak a Kurcába ömlésénél, esetleg a Vekernek a Kurcába ömlésénél látszik a legvalószínűbbnek. Ezek mindegyikének közelében van hun temető és mindegyike összeköttetésben van, a főközlekedési utat képező, Tiszával, sőt ennek kiöntésekor, minthogy akkor még gátak nem voltak, egybe is folytak.

Az ott esetleg felveendő temetési jelenethez ismét sok emberre lesz szükség.

Itt található nagy, síkterületek, amelyek legelők voltak és ott száz meg száz hun és most imitálható hun legeltethet akár ezer lovat is és vágathat rajta messzire. Vannak nádasok, melyek rejtekhelyül szolgálhattak, kis folyók, tavak, melyekből annak idején halásztak, pákáskodtak. A zsupi komp és környéke, mely ősi képet nyújt, vagy a bökényi komp, a volt Böldi rév, ahol hajdan a honfoglaló magyarok is átúsztatták a Tiszát alkalmas arra, hogy a hunoknál is szokásban volt kompon való átúztatást teljesítse. Itt megint nem egy két emberre lesz szükség. Nem is szólva a múzeumban található övdíszek százairól és a gótók gazdag hagyatékáról, amely hosszú ideig fogja foglalkoztatni az arra hivatottakat.

Azt hiszem olyan program ez, amellyel a rendezők is meglehetnek elégedve, viszont ha megvalósulhat, a város közönsége és vezetősége is.

Remélem, hogy a bizottság és a város vezetősége nem kicsinyli le sem az eseményt, sem a tervet, de teljes szívvel és lélekkel azon lesz, hogy 1500 év után ismét innen induljon hun utódaival, hódító útjára, – habár csak filmen is,– Atilla.

1928 évi karácsony

Csallány Gábor

Cikk a külföldi divat majmolása ellen

A levegőben van ez mint a szervezetet megtámadó bacillusok a melyek ellen csak radikálisan lehet védekezni. Megadóztatni mindent a mi külföldi úgy, hogy ne lehessen meghozatni és egyéb téren is követhetni. Szól ez az angol bajuszt viselő vagy borotválkozó férfiaknak is éppen úgy, mint a legújabb és nem is szép divatot hajhászó nőknek. Meddig tart még így magyar testvérem? Hová jutunk? Nemsokára már nem hogy a külföldi nem fogja megmutatni tudni hogy ez magyar, hanem magunk se fogunk egymásra ismerni.

Szerencse és elismerés egyik másik jó vidéknek a mely megtartotta szép magyar viseletét és magyar szokásait. Legyen vége a majmolásnak. Maradjanak a mi nőink olyanoknak a minők voltak, magyaroknak szépeknek.

Jelenben (ismertetés a horogkeresztről)

Arra a kérdésre, hogy főképpen a Hitleri Németországban elterjedt u. n. „Horogkereszt”-jel honnan ered, mikor keletkezett és mi a jelentősége? A következő felvilágosítást adhatom: Legelőször is rá kell mutatnom egy nagy tévedésre, arra, hogy a Hitleristák, illetőleg a nemzeti szocialisták által jelvényül használt „Hakenkreuz” nem horogkereszt, hanem kampóskereszt, mint az a Heraldikában felsorolt 21 féle keresztet között láthatóan megállapítható. Tehát /a „horogkereszt” elnevezés vagy a „Hakenkreuz”-nak téves értelmezéséből származó helytelen lefordítása, vagy a keresztalakok nem ismeréséből származhatott.

Bizonyára kevesen tudják nálunk és Németországban is, hogy a horogkeresztnek elnevezett kampóskereszt a „svasztika”, Magyarországról, Erdélyből indult el világkörüli útjára. Az első ilyen ábrázolásokat, Erdélyben, az Al-Duna mentén, már a kőkori leletekben, - tehát mintegy 5000 évvel ezelőtt találták egyes edényeken.

Abból, hogy ennek ellenére Magyarországon kis számmal fordultak elő ilyen ábrázolások, legalább is eddig még alig tízről tudunk: Tordosról, Pilinről, Brenndorfról, Szegedről, Hódmezővásárhelyről 1-1-et és Szentesről melyből egyik a Nemzeti Múzeumba került és Lengyelről 2-2-öt. Az lehet a magyarázata, hogy e korban kisszámú nép árja lakott hazánkban, illetőleg kevesen hódoltak a jel kultuszának.

Nemsokkal később, a Kr. e. 3000 év táján már Trójában is II ik városban fordulnak elő, ahol már nagyobb számban találták és használata innen terjedt szét ezredévek folyamán, az egész világon. Így egyik irányban Kaukázus, India, Kína, Tibet, Japán és Amerikába, másik irányban Görögország, Itália, Gallia, Britannia, Skandinávia, Germániába és Islandba. Rómába és Észak-Afrikába csak a Kr. u 300 körül jutott el. Most pedig 5000 év múltán ismét, de mint más természetű jel, visszakerült Magyarországra is.

Hogy mit ábrázolt és milyen jelentőséget tulajdonítanak neki most?

A „horogkereszt” illetőleg a „kampóskereszt”, a régészeti irodalomban „svasztika” néven ismert kereszt az égen levő napnak, az életnek, erőnek, a symbolisztikus jele. Kétségtelen, hogy a primitív ősnépek eleinte, addig amíg a teológia szerinti isteni kinyilatkozásokat, melyek már kezdettől fogva és minden időben voltak, kisebb értelmi fokánál fogva felfogni nem tudta, -a láthatatlan Alkotó helyett, a természetfölötti, de látható, a mindent életető, napot, az éjszakában világító holdat és a bűvös égiszemekként fénylő csillagokat tisztelték sőt imádták, mint amelyeknek az égbolton való megjelenése és eltűnése, változásai, hatása bizonyára bizonyos babonás félelemmel töltötték el őket. Természetes tehát,

hogy tiszteletüknek és imádásuknak e tárgyait, különösen a napot, maradandó ábrázolásában igyekeztek valami tárgyon bevésve megörökíteni.

A napot eleinte egy körvonalú korongban ábrázolta. Hogy azonban a nap forgását is kifejezésre juttassa, a korongba, keresztalakban, négy kocsiküllőt helyezett be, ezzel akarván a forgását, a rotációt, az életet kifejezni /tudjuk, hogy Kopernikuszig az volt a felfogás, hogy a Nap forog a Föld körül és nem a Föld a Nap körül /. Majd, minthogy nem tudta a kört mindig szabályos kerekre rajzolni, –s ha már nem kerek, nem Nap,- elhagyta a korongot és csak a plus, a keresztalakban levő küllők maradtak meg, amelyek viszont így nem fejezték ki a forgást, ezért a szárak végére egy-egy vízszintes irányú nyúlványt, talpat tett, mellyel ismét kifejezésre jutott a forgás.

Ez a „svasztika” a „kampóskereszt” eredete, mely az egész világon, mint ilyen ismert és használatos volt és nemcsak a pogányságnál és nemcsak az ős és ókorban, de később is és a keresztényeknél is.

Vannak akik nemcsak a Nap de a Hold szimbólumának is tartják és e jegynek különösebb mitikus erőt is tulajdonítanak: védő, oltalmazónak, mint az ógörögök, akik a pajzsra rajzolták. A Hitleristák is ilyen jelentőséget tulajdonítanak neki, de lehet, hogy az erő kifejezőjének is. Némely helyen az Istenségnek a jegyként. De egyéb jelentőségeket is tulajdonítottak neki pl. a női termékenységet is, ezért több esetben láthatók a nők köldökén ábrázolva.

Egyetlen egy jel sincs a svasztikán kívül úgy elterjedve az egész világon amely ezelőtt 5000 évvel Magyarországról indult ki, innen ment Trójába majd onnan az egész világba szét és ismét feltűnt Magyarországon de már mást kifejező jegyként.

Létező állat, vagy csak képzeleti volt-e az avarok egyik fődiszitőeleme a griff?

A régészet körében közismert, hogy a késői avarok (VIII.ik század) tömöröntésű bronzövdiszein (övtagokon) a fődiszitőelema növényi-inda mellett, az oroszlántestű, sasfejú szárnyas griff.

Két változatban fordul elő: áttört (1. ábra) és nem áttört (2. ábra) domboru kiképzésben.

1. Egyébként alakjuk és elhelyezésük, hasonlóságuk azonos: oldaltálló helyzetben, lépő, vagy ugróállásban.

Bár a geológiai őskorban léteztek oly, szinte elképzelhetetlen szörnyállatok, négylábu, szárnyas, repülőgyíkok stb. és bár az ó-görögök is griffeket Apolló kétkerekű kocsijába befogva ábrázolták (2.) Hesiod valamint Herodot is úgy említik, mint a hyperboreusok és az egyszemű arimaspusok között nagyszámban levőket, akik ott az aranyat őrzik, mely gyakran hadakoznak a lovonjáró arimaspusokkal, –mégis azokat mythologiai képzetnek kell tartani. – Geréb József közlése szerint (3.) a griff képzete valószínűleg Babyloniából származott. –A persepolisi maradványokon is előfordul. –Krétaban a knossosi palota disztermének falfestményén is szerepel. –A görögök közül először valószínűleg Aristeas említette a griffet az arimaspusokról írt költeményében. –Később Indiát és Althiopiát emlegették hazájának. – Gyakran alkalmazzák műtárgyakon. A joslótehetség és éleselméjűség jelképeként szerepelt.

Többen említik, hogy a griffet a Középkorban valóságos élőlénynek tartották és hogy mint ilyenek természetrajzi munkákban említve is vannak, de e közlemények nem hivatkoznak e hiedelmet igazoló forrásmunkákra.

Míthogy alkalmam van egy a muzeumban levő, 1560-ban nyomtatott németnyelvű természetrajzi munkából (4.), a feltevést valóban megállapítani, nem tartom érdektelennek az ott róla írottakat ismertetni.

„Négylábu, tollasállat szárnyakkal. Oroszlántestű és ábrázata a hasonló a saséhoz. –Solinus III.-ik századi római íróra hivatkozva írja, hogy az arannyal és ezüsttel rendelkező

ázsiai Scythiában vannak griffek, melyek kegyetlenül, bőszenmadarak. –Emiatt az idegenek ritkán mennek ki a földekre, mert ha embert látnak, szétmarcangolják.–

Mintha arra teremtettek volna, hogy megboszulják a szellemeket? (geitigkei). Az arimaspok kövekkel harcolnak ellenük. Fészkeibe ahát-követ raknak. Ellenségei az embernek és lovaknak. Viaskodnak a felvértezett emberrel. Ahol borjut, lovat, vagy embert elfog, megöli, felveszi és vele elszáll.

Karmai az ökör patáihoz hasonlóak, melyből ivóedényt készítenek, amit nagybecsben tartanak. Szárnytollaiból erős ivet (nyilat) készítenek.

Mindezek ellenére kétségtelennek látszik, hogy a griff-ábrázolás nem élő, nemlétező lény, de képzeleti, mythologiai alak volt.

Minden bizonnyal közkedvelt és gyakori ábrázolása alapján, valami kiválóbb, fontosabb jelentőségűnek kell tartani az oroszánt és a sast együttesen ábrázoló griffet, melyek mindegyike külön is királyi-állatot jelképeznek ma is: oroszán, a bátorságot, a sas, méltóságteljes magatartást és vadászszenvédelyt, mely vonások az avaroknál megvoltak.

Minthogy azonban ez utóbb említett feltevésekre biztos adatokat felhozni nem tudunk, elfogadhatjuk az ó-görög véleményt, hogy josló-tehetséget és éleselmjűséget jelképeznek.

Csallány Gábor

1. A szentesi muzeumban levő 20 griffes övfelszerelés közt csak két esetben fordult elő és mindkét esetben pálmalevél és gyümölcsdiszítésű szíjvéggel: Csallány Gábor: Avarkori és IX-XIII.ik századi Magyarleletek a szentesi muzeumban. Dolgozatok 1933 évi IX-X. köt LVII; Táb. I. sz. Ez utóbbihoz hasonlóat még csak egyet ismerek: a Nemzeti Muzeumban levőt. Hampel József: A Régibb Középkor (IV-X század) Emlékei Magyarhonban. I. Köt. LXIV. tábl. 6. ábra és Joseph Hampel: Alterthümer Des Frühen Mittelalters in Ungarn, 1905. I. Band. 544 ik. old.
Fig. 1654
2. Wollner a Wörterbuch der Mythologie Aller Völker. Stuttgart. 1874 122 old.
Fig. 132
3. Pecz Vilmos szerk. O-kori Lexikon I. köt. 826-7 oldal
4. Kreuterbuch/Von allarhand Baumen/Stauden/Hecken/Kreutern/Früchten und Gewürzen/Eigentlicher beschreibung der Gestalt/underseit der Geschlecht/und

leblicher abconterfaytung/samp irem natürlichen Gebrauch/Krafft und Wirkung. stb.
Francfort an Meyen/Bei Christian Egenollf 1560.

Griff

Négy lábú tollas állat szárnyakkal. Oroszlántestű és ábrázata hasonló a saséhoz.

Solinus szerint: Az arannyal és ezüsttel rendelkező ázsiai Scythiában vannak griffek, melyek kegyetlenül bösz (dühös) madarak. Emiatt az idegenek ritkán mennek ki a földekre, mert ha embert látnak, szétmarcangolják. Mintha arra születettek (teremtettek) volna, hogy megbosszulják a szellemeket. Az arimaspik kövekkel hadakoznak ellenük. Fészkeikbe kö-aljzatot raknak. Ellenségei az embernek és lovaknak, viaskodnak a felvértezett emberrel. Ahol borjut, lovat vagy embert elfog, megöli, felveszi és vele teljes erejével elszáll.

Karmai az ökör patáihoz hasonlóak, melyből ivóedényt készítenek, amit megbecsülnek. Szárnyaiból erős, ívelt nyilat és ... készítenek.

Koráll

Vörös fekete és fehér korálok a tengerben szönek. Nagy fokban hidegek és egymásra nyomodnak.

A vörös koráll nyakba jó a szivbaj, epilepszia ellen, és a vizelet hiánya esetén is használják, vérköpést elmulasztja.

Mit szemmel megverték: korállal gyógyítja (érinti)

Ősidőben a szemmel bedörzsölték, azt gondolva, hogy szemük repült (álom??) A megtört ée eővizzel megivott koráll szárítja a lépet, enyhíti a gyomor és hasfájást. Por alakban és égetett szarvas agancssal összekeverve, esővizzel megiva segít némely betegségben és különösen bélféreg esetén. A régiek ezeket a köveket (korált) összetörték, kivitték a földekre és szántókra, vagy fára felakasztották jégeső és mennydörgés ellen. Vértelést megszünteti, leszaggatja (eltávolítja) a vadhúst, erősíti a szemet, tisztítja és erősíti az azokban levő nedvességet (nyirkosságot). Szivburokra téve vagy kötözve a hasfájást enyhíti. Törösten és lyukas fogba téve különösen jó és a fogakat erősíti. Nyakba akasztva jó a gonosz kísértetek ellen.

Megtelt

Több évtizedes szükséglet, vágy és Kultuszkormányi ígéret a szentesi gazdag gyűjteményei részére egy megfelelő múzeumépület építése.

Sajnos, a régi jogos kívánság teljesítése évtizedek óta ódázódik és újabba, annak még csak az ígéretét sem látjuk. Az új országgyűlési képviselőnk építési programjában sem hallottunk erről említést tenni, – ami bizonyára csak véletlenül maradhatott ki, Ő megértő barátja és ismerője a múzeumnak, aki a múltban is szeretettel támogatta azt adományaival és erkölcsileg is.

Mégis kötelességemnek tartom a figyelmét felhívni rá, mint aki múzeumnak szülője vagyok, aki bölcsőjétől kezdve közel 40 éves koráig dajkáltam, féltő szeretettel neveltem, küzködtem érte és miatta és végül együtt öregedtünk meg, –bár az intézmény szellemét, erőteljes munkáját tekintve és úgy érzem, magam is lélekben és tettekben még elég fiatalok vagyunk, –mégis a kort tekintve, rövid időn belül, egymást alighanem elhagyni leszünk kénytelenek.

Nem szeretném itt hagyni régi, kopott, köntösében, raktárszerű, zsúfolt elhelyezésében, amelyben az országos és európai sőt világhírű gyűjtemény nemcsak hogy már nem tud kellően érvényesülni, rendeltetésének teljesen megfelelni, de már el sem fér, úgy hogy az épület homlokára odaírni lehet: Megtelt!

Azoknak, akik a múzeumot felkeresték, – különösen vidékiek, fővárosiak és külföldiek, – csak az egy észrevételük „kár, hogy ez a rendkívül értékes és érdekes gyűjtemény ilyen kicsiny és nem megfelelő helyiségekben van „ami természetesen a gazdag és értékes gyűjtemények rovására megy „holott szerintük” egyébként beillene bármely nagy városba, ahol is feltűnést keltene.”

Hogy valóban zsúfoltak a helyiségek, azt a következőkből, bárki is megláthatja.

A képzőművészeti gyűjteményt magában foglaló helyiségekben, mely a nyílt folyosóból, Dr. Farkas Béla főispán és Dr. Csörgő Károly alispán, támogatásával három évvel ezelőtt zárthelyiséggé alakítottatott át, – több mint száz kép van, mondhatni egymás hegyén-hátán,

úgyhogy a legértékesebb képek, – pedig ilyen elég szép számmal van sem érvényesülhetnek. E helyiségbe szorult már a nem is odatartozó, éremgyűjtemény hat tárlóban, a szabadságharci és a Horváth Mihály ereklyegyűjtemény két tárlóval, a gazdag háborús plakett és egyéb háborús tárgy gyűjtemény két tárlóval. Ezek is szétválasztva, két helyiségben vannak.

A néprajzi gyűjtemény 18 csoportja is egy teremben, tíz szekrényben, hat falitáblán, három álló táblán továbbá falakon és a földön is, elhelyezve. A pót falitáblák, melyek a terem közepére kerültek, nagyban elveszik a többitől a világosságot.

A természetrajzi gyűjtemény egy kis szobában, öt szekrényben öt tárlóban három polcos állványon hat falitáblán és a falakon van elhelyezve.

Ide kellett beszorítani a geológiai és mezőgazdasági gyűjtemény egyrészét. Oly zsúfolt a helyiség, hogy alig lehet már benne mozogni.

A régiségtár őskori gyűjteménye is egy szobában nyolc szekrényben két tárlóban, polcokon, állványokon és a falakon van elhelyezve. Ezeken kívül itt van még négy sirláda, melyekben földestől, leletestől kiemelt két réz kori és két szkíta-kori csontváz van. Oly zsúfolt e kis helyiség is, hogy amikor iskolák jönnek történet-óra tanulmányra, ami hála isten elég gyakori úgy egy-egy osztály egyszerre el sem fér benne.

A többi korok: római, jazyg, germán, hun-avar és magyar, hat szobában 34 szekrényben vannak elhelyezve. Az ország vidéki múzeumok között legnagyobb népvándorláskori gyűjteménye zsúfoltan vannak elhelyezve. De itt vannak az e korokból származó, eredeti kiemelt csontvázsírok, kilenc sirládban.

A 13000 darabból álló könyvtár és a gazdag levéltár, már régen kiszorult a múzeumépületből. Ideiglenesen a város által rendelkezésre bocsájtott Papp Lajos féle volt iskolaépület 6 szobájában van elhelyezve. Innen azonban már a tavasszal ki kel költözködni, mert a helyiségeket iparos és tanonc iskola céljára alakítják át. Hogy hová kerül a nyilvános közkönyvtár még nem is tudjuk.

A most szervezés alatt álló Mezőgazdasági és Tisza vízrajzi osztály, nagy jelentőségű anyagát, – melyet az összes Tiszamenti Társulatok adnak össze és a Földművelésügyi Minisztérium egészíti ki, férőhely hiánya miatt mind átvenni sem tudtuk.

Ezekből világosan láthatja mindenki, hogy már a meglevő anyag sem fér el, már pedig a gyűjtést, ásatást programszerűen és a várakozásnak megfelelően tovább kell folytatni. Nem maradhat vissza, mert ezzel nemcsak jó hírvének ártana, de rossz szolgálatot tenne eddig, méltán kivívott és megérdemelt elismerésnek.

Nem luxus tehát, de égető szükséglet egy megfelelő múzeum építése. Nem új igénylés ez, hanem csak a réginek ismételt megújítása: a régi többszörös ígéret beváltásának teljesítéséről van szó.

A Kultuszkormány már évtizedekkel felismervén a múzeum jelentőségét, az akkori szükségletnek megfelelően látszó épület építéséhez 60.000 koronát folyósított is. Sajnos részletekben, tíz évre beosztva. Sajnos nem lett hozzáfogva az építkezéshez, a megváltozott viszonyok következtében a már kapott pénz is elértéktelenedett a házat is, amelynek helyén építeni akartak, a amelyre már jóváhagyott tervek voltak, a mostani polgárlányiskola céljára adták át, a vármegye tulajdona.

Majd egy évtizeddel később, a Kultuszkormány ismét lehetővé tenni kívánta a múzeumépület építését és e célra, a már megnövekedett gyűjteményeket figyelembe véve, 160000 pengőt irányzott elő, az esetre, ha annak összegének felét a város és a vármegye hozzájárul. A város már meg is szavazta a felét és már a vármegye is készült rá, amikor, sajnos a gazdasághelyzet rosszabbodása folytán azt egyik részről sem lehetett megadni.

Ez a kérdés ismét többévre elaludt s csak akkor került ismét szóba, amikor néhai Klebesberg Kunó gróf a nagy kultuszminiszter három évvel ezelőtt Szentesen járt és a múzeumot megtekintette, amikor is a következő nyilatkozatot tette a nyilvánosság előtt: „Érzem, hogy mint Kultuszminisztert jogosan érhet vád azért amiért egy ilyen rendkívül gazdag értékes és kulturális szempontból nagyjelentőségű gyűjtemény nincs még megfelelő hajlékban. Annál inkább is, mondotta, mert ott is építettünk kultur palotát ahol még múzeum, illetőleg számottevő gyűjtemény sem volt. „Sajnos, a jelenben még levagyok kötve, de ígérem, hogy amikor a legelső alkalom kínálkozik, az első a szentesi múzeum építése lesz a programomban.

Sajnos, a rá három héttel bekövetkezett halálával ismét lekerült a napirendről. Jól tudom, a gazdasági és pénzügyi helyzet nehéz, de mégis módot lehetne találni rá. Ez nemcsak kulturális, de szociális érdek is, hogy a szentesi iparosok is foglalkoztatást kapjanak. Így elég lesz téve az évtizedes ígéretnek, az igényeknek és a szükségletnek.

Tisztelettel kérem az illetékeseket, tegyenek meg ez irányban minden lépést. Hiszem, hogy dr. Hóman Bálint kultuszminiszter, aki közel áll a múzeumokhoz, és a szentesit eddig is melegen karolta, – megértéssel lesz és a Klebesberg Kunó által örökségként ráhagyott szentesi múzeum építését lehetővé tenni fogja.

1937 év májusában 40 éves lesz a múzeum. Talán erre az időre meg lehet valósítani és teljesül egyetlen vágyam, hogy új hajlékban még én rendezhessem el a gyűjteményeket. Még egyszer szeretném egyenként kezembe venni azokat, a Szentes történetéről sokat beszélő

néma tárgyakat, melyeket sokszor, verejtékkal, küzdelemmel, fagyban, sárban és perzselő forróságban, de mindig rajongó szeretettel gyűjtöttem össze 39 évi igazgatóságom alatt, a jövő nemzedék okulására, a régészeti tudomány jóhírnevének előmozdítására, Szentes város és Hazánk dicsőségére.

Mi által lett Kaján világhírűvé?

A magyarországi népvándorláskor leghatalmasabb népe, a hunok után, Atila fejedelmük 453-ban történt halála után, mintegy százév múlva, 568-ban, azok helyére, Magyarországra egy kaukázusi, harcias nomád lovasnép, az avarok jöttek, akik nyelvben és viseletben a Hunokhoz hasonlítottak, sőt valószínűen ezek rokonai is voltak, –és itt a Duna-Tisza közén és mellékén, majd a Dunántúl, maguknak birodalmat alapítottak. –

E birodalom, Baján kagán alatt volt a legnagyobb, akinek az avar címéből eredhet a „Kaján”határrész neve, mely név az egész világon ismert. Uralmukat, közel kétszázéves fennállás után 796-ban, Nagy Károly frank király, illetőleg fia Pipin, véres csaták után, döntötte meg.

Birodalmuk feloszlata után, közülük részben sokan visszamaradtak, részben régi hazájukba visszavándoroltak, ahol utódaik még ma is élnek.

Szentes környékének nemcsak a hunok idejében volt nagy szerepe, de az avarok idejében is, mert Monaches Szentgalleni szerzetes feljegyzése szerint az avarok khánja, Atila volt székhelyén lakik, mely szerinte az avarerődítmények (Ring) földsáncok, földhátak, magaslatok (közt, a központot képezte, ahol a fejedelmi kincstár is állott, melyet az avarok elzsákmányoltak. Minthogy pedig Atila székhelye, az egykorú Priscus rétor és a százévvvel későbbi Jordanes gót történetíró feljegyzései alapján, több mint valószínű, hogy Szentes határában volt amit nemcsak én állítok, de igen tekintélyes történészek is, így az avar kagán székhelyét is itt kell feltételezni, annál is inkább, mert au újabb kutatások és megállapítások alapján, avarokénak tartott gazdag leletek tömege, illetőleg ekor temetők és sírok legtöbbször, Szentes határában van. Eddig már a 24-ik ily jellegű temetőt tárom fel, melyek között a kajáni csárda közelében lévő Veres Bálint, Fazekas Sándor és Pataki Ferencz földjére ártterjedő nemcsak azok között, de az országban is a legnagyobb temető, ahol már eddig 446 sirt tártam fel (körülbelül 150 van a szarvasi úttest alatt) tehát közel hatszáz, de a temető még teljesen feltárva nincs is.

Meg is találjuk a magyarázatot arra, hogy miért volt ez a legnagyobb, mert itt a hajdani Veker folyó mellett nagy terjedelmű természetes magaslatok vannak, amelyek igen alkalmasak voltak nagyobb számú nép letelepedésére. Megtalálták ott mindazokat a feltételeket, amelyek egy ilyen lovasnép létfenntartására szükséges volt: sok vizet, benne halakat és más víziállatokat, a nagy mezőségen vadakat, lovaiknak pedig a folyó mellett elterülő réteken a buja legelőket. De védve voltak e magaslati helyeken és a vízpartján, ennek hajlását követő gerinceken és mesterséges halmokon a víz kiöntései és az ellenséges támadásnak esetén is, mert nagy távolságra áttekintést nyújtottak. A bizonyos rendszerben, különösen itt a folyó hajlatainál emelt mesterséges őrhalmok stratégiai célt is szolgáltak, mert innen veszély esetén tűz jelet adhatott a másik helyen levő figyelőknek és lehetővé tette vagy a védekezést, vagy a kellő időben való menekülést.

Ilyen természeti előnyök mellett természetes tehát, hogy sokan és sokáig itt laktak, és hogy a székhelyük is e tájon volt és így igen sok hagyaték maradt utánuk. Sajnos azonban, hogy a néptől épp úgy, mint a hunoktól sem építészeti, sem írott emlék nem maradt, bősátrakban laktak. Mint Priskustól tudjuk, aki Atillánál járt, – az ő palotája is csak fából volt és az elsőnek tartott hun írott emlék, a sziksóstói ...,¹ annál több azonban a kispasztikai emlék, miket főként öltözetének és fegyverének vagy lova szerszámainak díszítéséül használt, de amely hagyaték és a néma sírok is igen sokat mondanak!

E kis történeti helyrajzi bevezető ismertetés után rátérek arra, amire tulajdonképpen felkértek, hogy róla írjak, a kajáni temetőről, sírjairól, leleteiről és arról, hogy mi tette Kajánt világszerte ismertté, híressé.

A leletek nagy régészeti értékét itt nem ismertem meg, mert ez egyrészt inkább szakfolyóiratba való, másrészt pedig, mint az későbbben látható lesz, a „nagyközösséget” úgy sem érdekli. Általában nagy jelentősége abban nyilvánul meg, hogy e temető egyike a legnagyobbaknak, igen sok és szép leletanyaga van és hogy más temetőkhöz viszonyítva, a legtöbb lovassír innen került ki, de sok volt az u. n. „övdíszes” lelet (32) amely az előkelőbb egyének viseletéhez tartozott és a fegyveröven volt. A díszek kétféle technikai eljárással és kétféle fémanyagból készültek: bronz tömöröntés és préselt lemezből, bronz és ezüsből. Jellegzetes díszítési elemeik az öntötteknél a szárnyasgriff és a növényi inda: a préseltnél szallagfonatú ábra, de legtöbbször semmi.

A leggyakrabban előforduló tárgy férfiaknál, a legszegényebb sírból is, a vaskés, mely a jobbkezénél van. Nőknél is szokott lenni, de kisebb és a balkezénél. A nőknél az agyagból

---

¹ Olvashatatlan kézírás

készült, kiégetett, fonóorsófej, mely többször diszített. Ez vagy a nő voltukat, vagy szorgalmukat akarja jelképezni. Ritkábban előforduló tárgyak: a nyilak, kard, fokos, sarlók, tűtartó (szaruból) tűvel, használati edények (finomabbak) alkalmi siredényeik gyakrabban, de ezek rosszul kiégettek. Ebbe tették útravalóul, hogy a másvilági útján ne éhezzen vagy nem szomjazzon ételt, vagy italt. Ételként külön még húst is tettek, melyeknek csontmaradványai gyakran láthatók: marhacomb, szárnyas combja stb. de több esetben tojások is, különösen gyermeksírokban. Itt két esetben hímes bekarcolt mintás volt. Ezek azt hiszem inkább a feltámadás jelképei voltak, miként azt a húsvéttojások még ma is szimbolizálják.

A nők viseletéhez tartozik, ami gyakrabban fordul elő, a fülönfüggő és a gyöngyök, csak ...² üvegből voltak. Ritkább a karperec. Melltű (fibula), ami a jazygoknál és germánoknál elmaradhatatlan, náluk egyetlen egy esetben sem fordul elő.

Az avarok a halottaikat rendszerint, koporsó nélkül tették a sírba, néha valami vászon lepelfélével van letakarva. A halottat fejjel nyugat, lábbal, arccal keletfelé helyezve temetik el, ami vagy a napkultusszal függ össze, vagy a keleti ősi hazájukra való kegyeleti visszaemlékezésnek a jele. Előkelőbbeknél néha koporsó féle sirláda volt, de ezek nem deszkából voltak, hanem vastag fahasábokból összeróva.

A sírok mélysége nem egyforma. Átlag 1-2 méter mélyek. Az előkelőbbeké a legmélyebb, gyermekeké a legsekélyebb. A sírok nagyban szorosak, egymástóli távolságuk 2,5-3 méter. a másik sorban azonban közben van még egy-egy.

Általában, a többi népvándorláskori néphez viszonyítva, temetőik nagyoknak mondhatók. Százon alulit a 24 temető közül csak kettőt találtam. A Kajáni azonban az eddigiek között, országos viszonylatban is a legnagyobb: 446 sírral a temető nincs még egészen feltárva és kb. 150 a temetőt átszelő úttest alatt van és marad talán örökre.

Nem lesz érdektelen tudni, hogy a kajáni avarkori temetőben hány férfi, hány nő és gyermek volt eltemetve. Férfi 193, köztük 20 lovas, nő 206, gyermek 44, meghatározhatatlan 3. Meglepő a gyermekek nagy száma. Kettős sír volt 6.

A temető szélén, a többi sírtól elkülönítve 19 csontváz volt. Ebből és azon körülményből, hogy csak mellette tárgyak nem voltak. ....³

Megállapítható volt, hogy az itt eltemetettek két különböző de rokon fajhoz tartozhattak: egyrésze az uralkodó avarhoz, a másik az u. n. kuturgurukhoz/hunfajunép/Rasszbeli különbség is megállapítható a lovasok és az előkelőbbek

---

² Olvashatatlan kézírás

³ Olvashatatlan kézírás

mongoloid illetőleg mongol, a többi a zöme inkább európai rasszhoz au u. n. keletbaltihoz látszik tartozni.

Ami a nagyközönséget e temetővel kapcsolatosan legjobban érdekelte és még ma is érdekli az az e temetőben előfordult néhány igen érdekes, sőt rendkívüli, egyedülálló temetkezési mód. Innen került elő a világhírré azért tett csókólozó helyzetben, egymásfelé boruló fiatal férfi és nő csontváza, melyet Dr. Csallány Dezső (jelenleg szegedi múzeumigazgató) és felesége, akkor mennyasszonya tárták fel Szilárd János a Magyarság és Sima László a Csongrádmegyei Hírlap szerkesztője jelenlétében. Sajnos e csontvázak, fényképezés után, a tárgyak kivétele alkalmával megbolygattak. Megható volt látni és bizonyítva tudni, hogy valóban voltak akkor is, vagy talán csak akkor, akik a sirig szerették egymást. Bizonyára nem gondolták, hogy ezt a titkukat 1200-300 év múltán felderítik.

Egy másik, egy lovassírból, ugyancsak igen érdekes, megható jelenet tárult elénk: amelyben egy férj és feleség volt eltemetve. A nő a férfi balján feküdt, karjuk egymásba volt fonódva és a nő feje a férj vállára volt hajolva, és mintegy az elválaszthatatlanság szimbólumaként, a nő nyakán viselt gyöngyfüzér mindkettőjük nyakát fűzte össze. A lovuk tőlük guggoló helyzetben felszerszámozva volt, hogy majd a feltámadáskor, hitük szerint készen álljon a tovább nyargaláshoz.

Egy harmadik kettős sírban a nagyanya az unokájával volt eltemetve, aki áldókezét még ott is a gyermek fején tartja. Volt egy lovas sir, melyben egy gyermek, egy másik amelyben a szolgájával, volt hogy két gyermek és ahol egy nő (amazon) felszerszámozott lovával volt eltemetve. Ezek mindegyike valami tragédiának a végső akkordjait mutatják. Biztos, hogy egyik követte a másikat a halálba, a sírba, hogy melyik a másikat, azt természetesen megállapítani nem lehetett.

Ezekon kívül még igen érdekesek voltak a lovassirok, szám szerint 20. Ennyi még egyetlen e korú temetőből sem került elő, melyek mindig előkelőbb egyénekre vallanak s bár az avarok is lovasnép volt, mégis igen ritka a loval eltemetett, egy ilyen egész lovassirt a múzeumba behozunk eredeti fekvésben.

Mily nagy áldozatkészségről, gyengédségről és szeretetről beszélnek e néma sírok. Ezek alapján és a tárgyiknál mutatkozó művészi érzék és technikai tudást látva aligha állhat fenn a róluk, –természetesen ellenség által költött az a megállapítás, hogy barbarok voltak.

Nem csoda, hogy ennyi érdekesség után, a helyi lapok útján a fővárosi sajtó közlései nyomán, az egész világon felfigyeltek e leletekre és a Magyar Film Iroda helyszínelvételei után, melyek a Magyar Híradó címen filmen is bemutatva lettek és a kiküldött laptudósítók fényképriportjait a külföldi képeslapok: Francia, Lengyel, Amerikai stb. is képekben és

hosszú hangzatos címeken, mint Romeó és Julia: „Egy csók, amely 1200 évig tartott”. „A szerelmesek temetője” „Kétezeréves csók” stb. mind átvették és tőlünk közvetlen is közel száz fényképet kértek a világ minden tájáról. Az úton lett világszerte ismertté Szentés és híressé a Kajáni temető, melynek felfedezése ... István megyei ... publikálása, ... szerkesztő érdeme. De nagy érdeme a földtulajdonosoknak: Veres Bálint, Fazekas Sándor és Pataki Ferencnek, akik készségesen megengedték az ásatást és Dr. ... György ..., aki Az ásatás folytatását anyagilag lehetővé tette.

Érdekes tünet, hogy maguk a leletek iránt ... alig érdeklődtek, leginkább még a kis csörgő iránt s amely egyetlen amely még ma 1200-300 év után is hangot ad, él!

Mozaikdarabok Szentes történetéhez
Salamon királytörvénybe idéző ércbilloga

Kevesen tudják az országban és Szentesen is, hogy Salamon magyar király egy ércpecsétjét, úgynevezett „törvénybe idéző ércbillogát” Szentesen találták meg. Hazánkban ez volt az első ilyen árpád-kori rézpecsét-lelet. Ezen kívül még csak egy ismert, egy I. Endre korabeli, amelyet az évben fedezett fel Jakubovich Emil dr. nemzeti múzeum könyvtári igazgató őr a veszprémi múzeum régi pénzei közt.

Salamon királynak a jelzett ércbillogót Szentesen, 1876, vagy 1877-ben a Kurca part melletti és akkor Ringeis ny. tisztviselő tulajdonát képezett Szent Anna utca 4 számú ház kertjében, kertművelés közben, közel a földszíne alatt találták meg.

A leletkörülményeit és a többi adatokat egy teljesen szavahihető szemtanútól, dezséri Cicatricis Béla ny. Derekegyházi községi főjegyzőtől tudtam meg, ezeket és az általam a pecsétről már előtt hallottakat, a következőkben ismertetem, gondolva, hogy ezzel a történettudománynak is szolgálatot teszek.

A „billog” ovalis alakú, mintegy 8-9 cm hosszú volt. A nagyságára már pontosan nem emlékezik és sajnos a róla általa készített gipszlenyomatok is elkallódtak. A rézből levő pecsétnek egyik oldalán, középen, erősen kidomborodóan, a trónon ülő király alakja volt, egyik kezében a kereszties birodalmi alma, a másikban, – lilium, vagy jogar volt. Emlékezete szerint, a király balfelőli részén, erősen kidomborodó betűkkel a következő felirat volt: Sigillum Salamoni, jobboldali részén pedig Regis Hungarie vagy Ungarie. A másik lapja sima volt. A felfüggesztésére fül szolgált. Egyébként a pecsét teljesen ép és jóállapotban volt.

A pecsét majdnem egy évig nála volt. Majd visszakerült a lelőhöz akitől pedig a szomszédságában lakott Szvaton adóhivatali ellenőrhöz, ettől pedig fiához, Szvaton József, akkor ármentesítő társulati műszaki hivatalnokhoz, későbbi mérnökhöz, aki azt az 1879 évi árvízkatasztrófa után, 1881-ben Szentesre kiküldött árvédelmi kormánybiztosnak, Horváth Gyulának adta át.

E tényről, egyébként magától Szvaton Józseftől, már negyven évvel ezelőtt magam is hallottam amikor a múzeumot megállapítottam és tőle is támogatást kértem.

A pecsétről és annak sorsáról azóta nem hallottunk semmit. Én sem érdeklődtem utána, csak most jutott ismét az eszembe és kezdtem nyomozni utána, amikor I. Endre félet megtalálták és a lapok a hírt közölték.

Valószínűleg tartom, – minthogy Horváth Gyula kormánybiztos, a Bökénymindszenti gátszakasz erősítési munkálatainál felszínre került értékes régiség leleteket is, még az 1881-ik évben a Magyar Nemzeti Múzeumnak beszolgáltatta, azokkal, vagy külön is odakerült. Tehát vagy ott keresendő, – illetőleg ott van, – vagy pedig ha ott nem volna, akkor Horváth Gyula családjánál vagy rokonainál akik felvilágosítást adhatnak hollétéről.

Nagyon sajnálatos lenne, ha ez a rendkívül értékes, nagy fontosságú és elsőnek talált ilyen tárgy, a régészet és a sphraistika-tudomány számára elveszett volna. (Legtöbb esetben a magángyűjtőknél ez a sorsuk)! Bármely eset álljon is, tény az, hogy Szentesen találták meg az 1063-74-ben uralkodott Salamon király egyik ércbillogát, amely valamelyik itteni, – talán a kincstárral perlekedő alperes kiküldött bírójának volt a bírósági jelvénye, az u.n. „ércbilloga”. Az ilyen pecsétküldés (missió sigili) nálunk, a perbeidezés legrégebb alakja.

Hogy Szentes, Salamon király uralkodása idején már meglehetősen nagyszámú lakost számlálhatott igazolja, a múlt években általam a közeli Szent László határrészben, amely bizonyára Szent László királytól kapta nevét, Tárkány Szücs Imre földjén feltárt temetőben e korból származó nagyszámú, száznál több sir, amelynek egyikében Salamon király pénze is volt.

Újabb őskori leletek a határban

Az u. n. Ficsor halom közelében, ahol 1895-ben legelőször ásattam, a Pataki Ferenc földjén, egy Kószakócát találtak.

Az általelles területen, Fekete János állatorvos földjén, egy középkori templom és temető kutatásakor, egy őskori edényt találtak.

Belső Ecseren, Ruzs Molnár Lajos földjén egy bronzkori kardot (már harmadikat) találtak. Minthogy kettő csak részdarabja, valószínűnek látszik, hogy ott egy egykorú rézöntő, vagy fegyverkovács lakhatott aki az eltört kardokat újraöntötte.

Kajánban Dr. Bartha Antal földjén egy Vespasianus római középbronzpénzét találták. Szentesről ez eddig a legrégebbi római pénzlelet. Vespasianus Krisztus után 69-79-ig uralkodott.

Kajánban, Fazekas Sándor és Pataki Ferenc földjén újabb avarkori sírokra akadtak. Eddig már 73 sirt (köztük 3 lovast is) tártunk fel, igen érdekes és több esetben értékes

leletekkel. E helyen, főispán úr támogatásával, az ásatás folytatódik, ami azért is kívánatos, mert e terület fásítva lesz és többé nem áll rendelkezésre, másrészt mert egyike hazánk legnagyobb avartemetőinek, ahol eddig, bár még a temető kimerítve nincs, 300 sirt tártunk fel. Az ásatás egész karácsony hetéig tart.

Derekegyház, Tompahát és Ördögös major közötti „Ráros” pusztán egy avarkori sírra akadnak az erdősítési munkálatok közben. A sírban volt szép gyöngyöket, orsót és egyéb bronztárgyakat a Nagy Pál főerdész megmentette és az Uradalom tulajdonosainak a Mauthnerék-nak beszolgáltatta akik azokat, mint máskor is mindig, a múzeumnak adományozták.

Árpádkori sírok Kajánban.

Közel a most feltárás alatt levő Kajáni nagy avartemetőhöz, Bartha Antal földjén levő kis halmon homokbányászaskor sírokra akadtak. Értesülvén erről a tulajdonos szíves hozzájárulásával e helyen kutatást eszközöltem. Az eredmény 12 sír volt, melyek egyikében, a csontváz kezénél I. András /1047-616 két ezüst féldénára volt. Minthogy azonban a többi sírokban semmiféle tárgy nem volt, az ásatást abbahagytam.

Csallány Gábor

Szentes és az Atilla kultusz

Szentes város társadalmának több vezető és számottevő tagja, lelkes múzeumbarátok – hála Isten már ilyenek is vannak még – a múlt év július havában, egy memorandumot terjesztett be az Alispán útján a város vezetőségéhez, amelyben széles látókörrrel és városa iránti szeretettel, körvonalazta az Atilla kultusz Szentesen való elmélyítésének, köztudatba vitelének fontosságát, szükségességét és jogosságát. Úgy látszik, hogy az indítványszerű memorandum mint mondani szokás nem talált kellő megértésre, mert ebben az ügyben, a város részéről megmozdulás nem történt. Bizonyára azért nem, mert vagy még nem látják időszerűnek, vagy nem tulajdonítanak neki nagyobb fontosságot, esetleg annak jogosultsága iránt kételkednek. Nem volt szándékomban erről a tárgyról már írni – bár e kérdést Szentes szempontjából mindig aktuálisnak tartom – egyrészt, mert csak ismétlésekbe kell bocsátkoznom, másrészt mert úgyis tudom, hogy ez csak üres szalma csépelés. Hogy mégis újra írok, azt a szerkesztőség kifejezett kívánságára teszem.

Kimondom: vétkes könnyelműség volna e felett napirendre térni. Szentesnek szüksége van egy névre, egy címre, amely nemcsak erkölcsi, de anyagi előnyöket jelenthet, anélkül, hogy ez a városnak pénzébe is kerülne.

Hallom a kérdéseket, hogy van e jogcíme Szentesnek az Atilla kultusz nagyobb mérvű elmélyítésének propagálására, elfogadására, vagy mondjuk ki őszintén és nyíltan: kisajátítására, akkor amikor az országban és külföldön is – nem mint hajdan Homéros születése helyéért, melyért csak hét város versengett 25-30 város az mely magáénak vallja Atilla székhelyét és sirját. A feleletem, a lelkiismeretesen tanulmányozott adatok és harmincéves régészeti tapasztalataim alapján az, hogy igen is van, és ha jogról lehet beszélni, akkor, az eddig említett városok közül – a legtöbb joggal. Bizonyára mondják, hogy ezt a többiek épp így mondhatnák, hiszen egy közös szöveg alapján állapították meg ők is a helyet. Igaz, csak hogy sokan felületesen nézték, önkényesen magyarázták és legtöbbször a hazafias lelkesedésük melegével tudják támogatni, az általuk jelzett hely részére – amelyekhez talán

kedves kötelékek, vagy emlékek fűzik – a székhely igényét. Lokalpatriotizmusuk sokszor annyira ment, hogy a meghatározás szempontjából a legfontosabb adatokat – amelyek teljesen kizárják igénylésüket, – nem tartották szem előtt. Anonymus sem, hogy ott „sem kő sem fa nincsen” vagyis sem hegyek, sem erdők, amit Budára, hová Anonymus Atilla székhelyét helyezte – mondani nem lehet. Nem lehet azért sem, mert a szövegben az van, hogy Onegesius fürdőjéhez a köveket Pannoniából vitték „tehát nem lehetett Pannóniában. Kitűnik azonban ebből az, hogy „hegy és erdőmentes vidéken volt”, tehát alföldi síkságon és nem Pannoniában. Nem vették figyelembe a megtett stadiónokat, (útmértéket) a megnevezett átkelő folyókat: a Dunát, Temest, Marost és a Tiszát, a követek elindulási helyétől (Konstantinápoly) jelzett északi irányban haladást a nádas tavat, ahol a vihar érte őket és még igen sok adatot és körülményt. Tág teret nyújtott nekik a hely szabadon való megválasztásánál a Priskus rétor szövegének azon kitétele, „hét napi út végeztével”, – melyet nem figyelve meg, vagy nem is akarva – a szöveget, hol Atilla táborától, hol a Dunától, vagy a tótól számítják. Ez alapon ki-ki tetszése szerint vezette el a követséget aszerint, hogy hová kívánta tenni a székhelyet. Természetes, hogy ezek okoskodása nem lehet helytálló. Sokan még csak nemi is okoskodtak, hanem egy név, vagy egy ötlet alapján jelölik meg a helyet. Legközelebb áll az igazság megközelítéséhez, Szeremley, Hódmezővásárhely monográfiájának kiváló írója, aki a vásárhelyi határban levő u.n. tatársánc-ot vélte Atilla székhelyének. Egy adat kikerülte a figyelmét, és így egy napot elszámított. Ő maga is mondja, „hogy a tatársánc neve sem ajánlja azt Atilla székhelyének és hogy azt egykori leletek sem támogatják”. Ha a szövegközi egy napot el nem nézi, úgy azzal az egy nappal ő is Szentés határába ért volna. Világos, hogy az a tó, melynél őket az égiháború érte nem a tatársánc mögött, de előtte volt és az „miként a szövegből kitűnik, a nádas hódta volt.

Kérdezem, elfogadható okok lehetnek-e a székhelyigényre, mint pl. Gyuláé, ahová boldogult Mogyoróssy János azért helyezte, mert közel van Csabához, amelyet Atilla kisebbik fiáról neveztek el. Avagy Debrecené, amelynek egyik tanára arra hívta fel a Hortobágyon kutató tudós társaságot, hogy ott Atillát is keressék, mert annak ott kell lenni amit ezzel indokolt: a Hortobágyon van egy Zám nevezetű pusztá, amelynek neve az ó etiópiai arab nyelven annyit jelent, mint vezér, fejedelem, tehát ez csak Atillára vonatkozik. Legújabbán Jászberény követeli ismét magáénak azon a címen, mert egyik községében e szó cercó ismeretes, mellyel a bolondozót jelzik, amely név az Atilla udvari bolondjának Cerkó-nak a nevét őrizte volna meg – tehát akkor Atillának is ott kell lenni. Ha nevek után megyünk, akkor néhány száz év múlva Mindszent igen híres lesz, mert olyan alapon megfogják állapítani, hogy az összes szentek ott vannak eltemetve.

Szegednek is igényelte a kiváló tudós, Salamon Ferenc. Igen eredeti módon jutott erre a megállapodásra. Minthogy a táborhelytől kiindulva, a megnevezett hét napi út végeztével”, sehogy sem illett az attól csak hány napi távolságra fekvő Szegedre elvezette a követeket messze jobbra, mindaddig, amíg onnan visszakanyarodva a hetedik nap Szegedre értek. Bizonyára ha közelebb lett volna Szeged, akkor még nagyobb kerülőt tétetett volna velük, hogy az hét napot vegyen igénybe. Hát ezek és az ezekhez hasonló bizonyítékok? nem fogadhatók el, mert teljesen ellenkeznek a szövegben mondottakkal. De a legtöbbje egyetlen egykorú leletet sem tud felmutatni.

Ezzel szemben Szentesre tökéletesen rá illik az útleírásban adott útirány, távolság és a hely. A megnevezett folyók, az erdő és hegynéküliség, a nem Pannoniában léte, a hely topográfiai előnye, a természet alkotta és stratégiai szempontokból is nagy előnyt jelentő sánc, a Donáti ormok, a legelők, erek, folyók, amelyek nemcsak élelmet szolgáltatott embernek állatnak egyformán, de biztonságot is, amely oly fokú volt, hogy a rómaiság ide a lábát betenni sohasem tudta, de főképen a hun és a vele a rómaiak ellen harcolt gótok itteni tömeges leletei amelyek sok és előkelő egyéneket, tehát az udvar itt létét igazolják. Az egész országban – értve az integer Magyarországot, összesen alig kétszer annyi hun temetőt találtak, mint amennyit mi itt Szentes határában (14-et). Ezek kétségtelenül bizonyítják, hogy itt volt a centrum és az udvar, ahonnan Atilla világhódító útra indult. Nagyon természetes, bár én kizárólag nem kutatom, nem is ringatom abba magam, hogy meg is találom hogy ha a székhely e környéken volt, – amit illetékes fórumok is elismernek, – akkor önként értetődik az, hogy Atilla magyarországi székhelyén halt meg, miszerint a sírját is itt kell feltételezni. Ma is azt vallom amit ezelőtt huszonkilenc évvel megírt munkámban vallottam, sőt azóta, a feltárt sírok ezrei, még inkább megerősítettek e hitembe. Jóleső örömmel mondhatom, hogy állításaimat azóta senki sem tudta megcáfolni, sőt mindinkább közelednek hozzá. Szentest, mint Atilla székhelyét azóta nemcsak az országban, de ennek határain túl, nagy messzeségben is mindinkább emlegetik és a felhozottak alapján nem is ok nélkül.

A kutatások mindig közelebb hoznak e kérdés tisztázásához. Ha Atillát nem is találjuk meg, de minden egyes hun sírral közelebb jutunk hozzá, s ha valamikor, valahol az utolsó hun sír is feltáratott, akkor bizonyos, – mert Őt is csak azok között kell keresni – az Atilláé is napvilágra kerül.

Ezért volna kívánatos, egy, ha nem is kifejezetten Atilla kutató társaság létesítése, de legalább is a hun sírok feltárását nagyobb mértékben és rendszeresen kutató társaság alakítása, működése. A kutatáshoz nem mindig az anyagi, de erkölcsi támogatás is szükséges. Erre van az Atilla kultusnak is szüksége, viszont az Atilla kultus-nak is a megbecsülésre, megértésre.

Nem szabad elfelejteni, hogy Ő volt az első honfoglaló ősünk ebben az országban, de kétségtelen, hogy a mai Szentes területén járt, tartózkodott és hunjai sokaságával innen indult isten ostoraként a félvilágot meghódítani.

De mást is jelent ennek a kultusznak az elmélyítése: a külföld figyelmének ránk irányítását. Ha itt nagyobb eredményt tudunk elérni és nagyobb propagandával terjesztjük e kultust, akkor ide, az eddiginél még sokkal több külföldi fog jönni. Akkor a világfilmben az Atillában Szentes is bekapcsolódhatik, ami számára nemcsak erkölcsi, de anyagi előnyöket is biztosítana.

Legyen ennek az ügynek minél több apostola. Úgy sincs másunk, ami a város történelmének nemes patinát adhat, mint Atilla, akinek az összes igénylők közt, a legtöbb igénnyel léphetünk fel.

Becsüljük meg, őrizzük meg, hirdessük és kamatoztassuk a város javára.

Szentes és az idegenforgalom

Szentes, sajnos nincs azon szerencsés városok közé felvéve – bár erre ígéret is hangzott el – ahová filléres gyorsvonat egy évben csak egyszer is beállítva volna, vagy a nyár folyamán legalább egy-egy olcsóbb „Wickend” hétvégi vonat hozná ide a fővárosból, vagy más helyről nagyobb számú kirándulókat. Hogy miért van ez így, hogy kiken, vagy min múlik nem tudom, de bizonyos, miszerint ez így nincs rendjén. Annyi jogcíme és látni, nyújtani valója Szentesnek is van, mint akár hány más olyan városnak, amelyet mégis már többször is felkerestek ily vonatok. Szentesre épp úgy ráférne néha-néha egy ilyen nagyobb idegenforgalom – kisebb már a múzeum révén eddig is volt,– habár erről kevesen tudnak, mondjuk meg magyaros őszinteséggel: egy kis idegen pénz!

Hogy Szentesnek is van valami érdekesebb látni és nyújtani valója amivel propagandát lehetne csinálni, az kétségtelen, csak megfelelő programba kell azokat beállítani és utána nem várni az eredményt, hanem az illetékes helyeken tovább eljárni amíg ennek megfelelő eredménye lesz. Bizonyos, hogy többször is lehetne ide nagyobb közönséget vonzani, de súlyt kell helyezni arra, hogy mindkét fél vendég és vendéglátó egyformán kielégítést nyerjen, amit egy régi példabeszéd legjobban fejez ki: hogy a kecske is jóllakjék, de a káposzta is megmaradjon! / de nem skót módra / szóval az egyik oldalról a hasznost, a másik oldalon a kellemessel összekötni.

Fogjon össze minden tényező, talán még nem késő, hogy Szentes is kapjon ilyen vonatot. Itt a kínálkozó alkalom. Mindenesetre már most készítse el ennek lehetőségét, de ha már elkéstünk volna, úgy legalább jövőre.

Nézzük most már azt, hogy mit tudnánk nyújtani az idejövőknek olyat ami más városokból, főként a Fővárosból jövőket is érdekelhetné és miért is kívánatosnak –az anyagiakon kívül– az ily látogatások.

Először is illő volna minden magyar embernek, aki teheti, hogy az országot de legalább a megye székhelyeit felkeresse, addig nem ismert tájakat, lakosokat és viszonyokat,

árakat stb. összehasonlításként megismerje, összebarátkozni és együtt működni a nép, a városok a haza jövője érdekében.

Nem tagadható, hogy az első helyen áll mint látni való, sőt mint látványosság is, a Múzeum: a néprajzi, természetrajzi, képzőművészeti és különösen a régiségtárával, melynek híre, nemcsak a város, de az országhatárokon túl is előnyösen ismert. Különösen a vidék leggazdagabb népvándorláskori gyűjteményei és az e korokból látható kiemelt sírjaival, illetőleg eredeti fekvésében levő csontvázai és a mellette levő leleteivel. Több egyedül álló darabbal amelyeknek a külföldi szakirodalomban is nagy szerepük van.

Jól tudjuk azonban azt is, hogy ennek ellenére is nem mindenkit érdekel a múzeum, akár milyen gazdag is az anyaga, – mert többé kevésbé hasonlókat látott – gondoskodni kell olyasvalamiről, amit még nem látott, vagy csak kevesen láttak, ami nem mindenhol és nem mindig látható, mint az ősz vagy népvándorláskori síroknak a helyszínen való feltárása /szkyta, jazyg, hun-avar, ősmagyar stb./ amelyek könnyen megközelíthető helyen vannak. Szentesen nem okoz nagy gondot ez, mert ilyenek közel és hozzáférhető helyen, vasút mellett pld. Kistőkén az állomás közelében van, ahová könnyű kijutni és egy két órai időzés után – amikor a tanyavilágot is megismerhetik a kirándulók.

Nem hiszen, hogy az ország lakosságának egytized része ismerné a szentesi speciális népies hangszert a „tekerő”-t vagy másnéven „Nyenyere”-t ezt a csak Szentesen készült és talán amint azt nemrég tartott Rádió előadásból tudjuk a XIII-ik századba visszanyúló eredetű, zongora-hegedűt.

Ezt nemcsak meglátni lehet Szentesen, de hallani is, ami nem mindennapi esemény. Hasonlóan nagyon kevesen ismerik a látványosság számba menő, szentesi különlegességet – aminő az országban sehol sincs – a füstbe fojtott, szép fekete edényeket, Berényi Bálint gölöncsér és Dósa Sándor hasonló módon készített szebbnél szebb iparművészeti alkotásait, amik bizonyára sok vevőre akadnának. Az apróbb tárgyak elég olcsók.

Üdülésnek ott a természeti szépségekben bővelkedő, remek Széchenyi-liget. Ez és az Erzsébet- tér, illetőleg a városi kert botanikusoknak is sok élvezetet nyújthatnak. A ligetben levő páratlan uszodája és strandja, parkja, elsőrendű.

Kirándulóhelyül a Tisza, ugyancsak strandjával, csónakházával, horgászással.

Zenei kultúrigényeket kielégítené a kultúregyesület, jóhírű, kiváló filharmonikus együttese, nemcsak klasszikus, de könnyebb zeneszámokkal. Szórakoztató zenével pedig elsőrangú cigány zenekarunk.

Nagyszerű sportpályánkon, tenispályánkon vagy uszodánkban ez alkalommal élvezetes sportot nyújthatunk, melybe bekapcsolódhatnak az országos bajnokságot nyert válogatott tornászaink és az iparosok kiváló birkozó ökölvívó gárdája.

A cserkészek, leventék bemutatókkal komoly és humoros számokkal. Mint különlegességet: néptáncmulatságot.

Az Élelmiszer Kiviteli telep, a Kenyér és tésztagyár munkaközösségben nem mindenki által érdekesség.

Ételekben is nyújthatunk különlegességet: bográcsban főtt halpaprikást, birkapaprikást tarhonyával. Az ínyenceknek a megfelelő idényben rántott békacombot, a régen híres szentesi cipót és túroslepényt stb.

Lehet, hogy sokan nevetni fognak az olvasottakon, másik része nem fogja elegendőnek tartani a nyújtandókat, a programot, a harmadik része tudomásul veszi, de ezzel el is intézte, míg esetleg egy negyedik rész nemcsak jónak, de kívánatosnak is tartja a terv megvalósítását de várja, hogy azt a hatóság indítsa meg a megfelelő módon.

A feltételezettek nevében – bár megbízatásom erre tőlük nincs – fordulok az illetékes tényezőkhöz, ragadják meg az alkalmat és hassanak oda, hogy mi is kapjunk, ha nem is filléres gyorsat, de legalább egy hétvégi vagy a tervbe vett kultur vonatot is jobb lesz, mint semmi, csak meg legyen és mielőbb. A program felett azután is rá érünk vitatkozni és megfelelőbbet, jobbat is összeállítani, mint amit most itt, csak úgy ötletszerűen, de a város iránti szeretetből felvettem.

Szentes (tájékoztató kalauz)

A több mint ötezer sirlelet és leletek tanúsága szerint már az őskorban / az u. n. neolitikorban (CCA 5-6000 éve) lakott volt és ettől az időtől kezdve a Magyarországon illetőleg az Alföldön megtelepedett népek által a mostani időig mindig lakott volt. Múzeumban nagy számban vannak a népvándorláskori népeinek: jazygok, hunok, avarok, germánok és végül a magyarok tárgyi hagyatékai. Népvándorláskori gyűjteményei az országban a leggazdagabb, legjelentékenyebbek egyike.

A történeti feljegyzések szerint Atilla székhelye és így, – tekintve, hogy magyarországi székhelyén halt meg, – valószínűen, sírja is itt van. –

Ezért és e kor nagytömegű leletei révén, a város Atilla-városának is nevezik, – és mint ilyen, természetesen az Atilla-kultusz propagálója. –

Szentesről írásban legelőbb Anonymus tett említést, megemlítvén, hogy a honfoglaló magyarok Szentesnél, a bődi-révnél tömlőkön úsztatták át a Tiszát amikor Alpárra mentek. A monda szerint a Kapolcs kunvezér elől 1091-ben menekülő családokat, Zendus nevű vitéz telepítette le a Kurca partján a Domb-on.

Tatár, török pusztította Szenteset és az őt hajdan körülvevő árpád-kori községeket, melyeknek menekülő lakossága itt a Szent Ilona nádasában rejtőzködött el a veszedelem idején. Ennek elmúltával azután a legtöbbje itt is maradt és az egykori halásztelep mindinkább nagyobb jelentőségű hellyé, várossá lett.

Április 30 án múlt 100 éve, hogy a Mária Terézi idején báró Haruker illetőleg ennek női ágán a Gróf Károlyiak birtokába jutott Szentes, örökváltsággal felszabadította magát, szabad várossá lett.

Lakosainak száma közel 34.000, kik felerészben katolikusok, felerészben protestánsok, illetőleg más vallásúak is. Tiszta, magyar nyelvű lakosok. Szépen fejlődő város, amely nagy anyagi áldozatok árán, fejlesztette Szenteset a maivá. 1882 óta a megye székhelye.

A városba jövő úton, illetőleg közelében a következő említésreméltóbb épületek vannak.

1. A vasúti állomás, mely az öt irányban közlekedő forgalom miatt 1928 évben bővült a maivá-
2. Mindjárt balra tőle a villanytelep, mely 1902 óta szolgáltatja az áramot, a legutolsó évekig Csongrádot is innen látták el árammal.
3. Balra tőle az Élelmiszer Kiviteli R. T. (Angol érdekeltség) nagytelepe. Élénk és nagy külföldi forgalommal.
- 4-5. Az állomás közelében balról vannak a vasúti, jobbról a tisztviselő telep házai.
6. A városba vezető Kossuth utcán befelé haladva, mely a legelső keramit út volt, jelenleg aszfalt-út, balról van az 1870-ben épült, mór stílusú zsidó templom (zsinagóga)
7. Beljebb haladva kiemelkedik a gyönyörű csúcsíves evangélikus templom, mely 1905-ben épült.
8. Az ezzel szemben lévő sarkon levő házban, illetőleg ott állt házban született Horváth Mihály, a nagy történetíró, püspök, az első magyar felelős kormány kultuszminisztere, aki a szabadságharc után halálra volt ítélve, de nem végezhették ki, mert Svájcba menekült. 1867-ben amnesztiát kapott és visszatért Magyarországra. A ház emléktáblával van megjelölve.
9. Nem messze ettől van Szentes egyik legrégebbi épülete, a görög-keleti templom, mely 1786-ban épült. Magyarországon ez az első magyarnyelvű görög-keleti egyház.
10. Átellenes oldalon, a Kossuth-tér egyik sarkán van a város Petőfi szállodája és ebben a szentesi születésű kiváló színművész, Tóth Józsefről elnevezett színház. (Tóth József szülőháza, mely a róla elnevezett Tóth József utcában van, emléktáblával van megjelölve).
11. A szemben levő sarkon a Szentesi takarékpénztár palotája, ehhez csatlakozik az 1911-ben, német-francia barokkstilban épült városháza.
12. A városházával szemben, a Kossuth-tér másik részén van az 1808-26 években épült református nagy templom. A románstílusú, háromhajós templom 5000 ember befogadóképességű.
13. Közel hozzá, a tér másik részén van az új református elemi iskola, amely az 1804-ben épült réginek helyén, 1927-ben épült.
14. Közvetlen mellette van az 1882-ben, tiszta olasz reneszánsz stílusban épült vármegyeháza.
- 15-16. A Kossuth-tér két parkrészének egyikében van a Tóth István szobrászművész által készített Kossuth-szobor, mely helyén 1848-ban Kossuth beszélt Szentes város lakosaihoz akiktől katonákat kért.
17. A megyeháza előtt van Szentes város szülöttének Horváth Mihály szobra. Kisfaludi Strobl Zsigmond gyönyörű alkotása.

18. A vármegye déli részével szemben van az igen szép Erzsébet-tér (Erzsébet királyné emlékére) melyben a Pásztor János által készített hősök szobra van, mintegy 1000 hősi halott emlékére. Este a szobor kivilágítva van.

19. A városháza nyugatiszárnya mellett van az 1913-ban magyaros stílusban épült katolikus elemi iskola.

20. Átellenében van az 1847 évben a régebbi helyére épült katolikus templom. Érdekessége, hogy maga az épület román-stílusú míg a tornya barokk.

21-22. Közel hozzá van az állami Horváth Mihály reál gimnázium és ugyanazon utca végén az állami polgári leányiskola.

23. Áthaladva a Tiszafelé vezető Széchenyi úton, melyet a Tiszaszabályozása előtt Széchenyi jelölt meg és a mely kongó téglával volt lefelől kirakva, a Kurca hidján átmenve, mely egykor hajózható folyó volt, jobbról van az Erzsébetliget, mely Szentes legrégebbi sportegyletének a pályája.

24. ...¹ a most befejezett Horthy ház a levante otthon.

25. Balról, Szentes város ősi parkja a Széchenyi liget, évszázados fáival és szép virágos részekkel.

26. Ebben van Szentes legnagyobb nevezetessége az 1897-ben alakult vármegyei, országoshírű múzeum.

27-28. Ugyancsak a kertben a már 1868-ban létesült gőzfürdőn kívül, az ország egyik legideálisabb sportuszkodója, strandfürdője, melybe mély ártézikút adja a 24 fokos melegvizet.

29-34 Jelentékeny épületei és a legmodernebb intézményei a gyönyörű keleti ízlésű parkjával a vármegyei kórház, a kenyérgyár, Kaszinó, stb., a Tiszamelletti szivattyútelep, a huszárlaktanya épületcsoportja.

35. Az u. n. Felsőpárton a neogót stílusban épült református templom és még több számottevő, de kieső épülete a többek között a külföldön is előnyösen ismert első

36. motor-garázs.

37. A város e részében vannak a gölöncsérek, köztük a szentesi speciális füstbefejtett fekete edényeket készítő is és ...² ilyeneket gyártó iparművész is.

Több neves festőművész, ipar és grafikusművész is Szentesen telepedett le, évek óta itt ...³

A kultúrát számos iskola és népkönyvtárak, iskolán kívüli népművelési előadások a városban és városon kívül, a tanyavilágban terjesztik.

---

¹ Olvashatatlan kézírás.

² Olvashatatlan kézírás.

³ Olvashatatlan kézírás.

Olvasói tájékoztatás

Tisztelt Olvasóink!

Szerkesztőségünk 2018 nyara óta dolgozik azon, hogy a Koszta József Múzeum folyóirata, a Bonus Nuntium megfelelő tudományos színvonalon tudja tájékoztatni olvasóit a friss kutatási eredményekről, és vitákat, ha úgy tetszik dialógusokat kezdeményezzen. A magunk hitelességét megőrizve, szerkesztőbizottságunk egyik tagja kérést intézett felénk, hogy az alábbi, általa összeállított gondolatait tárjuk Önök elé, amelyet most alább olvashatnak. Természetesen, megértő gondossággal teljesítjük egykori szerkesztőbizottsági tagunk kérését, ugyanis sajtópert helyezett kilátásba, amennyiben a szóbeli megállapodásunk alapján történő szerkesztőbizottsági tagságát, és annak feltüntetését nem töröljük a lapszámainkból. A Koszta József Múzeum nem kíván értelmetlen, színvonalatlan vitákba bocsátkozni, fentiek szerint csak tudományos dialógusokban és vitákban vesz részt Intézményünk. Ezért készséggel publikáljuk az alábbi sorokat:

Tájékoztatjuk Önöket, hogy dr. Szalontai Csaba nevét beleegyezése nélkül tüntettük fel a Bonus Nuntium Impresszum oldalán, és a Bonus Nuntium 2020/1., 2019/4., 2019/3. és 2019/1. lapszámok szerkesztő bizottsága tagjai között. dr. Szalontai Csaba neve törlésre került.

A letölthető kötetekben már nem szerepel dr. Szalontai Csaba neve.

Kérjük dr. Szalontai Csaba és olvasóink szíves elnézését!

A fentiekhez továbbiakat nem lehet, és nem is kívánunk hozzáfűzni. A helyzet megítélését objektíven kezeljük, annak elbírálását olvasóinkra bízuk.

Bonus Nuntium